„A KUTYAFÁJÁT, MILYEN SPORT LEHET EZ?!"

A japán harcművészetek magyarországi percepciója 1945–1980 között

Pataki-Tóth Angelika

Bevezetés

Jelen tanulmány a japán küzdősportok (harcművészet) magyarországi megjelenésével foglalkozik. Ezen belül elsődlegesen az 1945-től az 1970-es évek végéig hazánkban kiadott kötetek képezik a vizsgálat tárgyát. A percepciókutatás során kifejezetten arra törekedtem, hogy a megjelölt időszakból származó, japán harcművészetekkel kapcsolatos szakirodalmat vessem alá tartalmi vizsgálatnak. Ennek során arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a korabeli harcművészetek iránt érdeklődő olvasó mennyi és milyen információhoz tudott jutni a vizsgált szakirodalmak olvasása által, egyrészt általánosságban a japán kultúrával, történelemmel kapcsolatban, másrészt specifikusan a japán harcművészetek történelmi és filozófiai hátterét illetően. Igazolható-e ezen kötetek vizsgálatakor az az általános vélekedés, amely szerint már ebben az időszakban is a keleti filozófia tette vonzóvá és népszerűvé a japán harcművészeteket az érdeklődők számára?

A vizsgálati kérdéseket a magyar harcművészeti irodalommal korábban már foglalkozó egyéb kutatások alapján úgy alakítottam, hogy ezekhez az előzményekhez képest újabb oldalát mutathassák meg a témának, a percepciókutatás nézőpontjából. A korábbi munkák között említhető Borbély Attila 2005-ös PhD disszertációja, amely a keleti küzdősportok magyarországi reprezentációjával foglalkozott a sportpolitika és a sportgazdaság változásai következtében.[1] Gottner Richárd Gábor 2016-os alapszakos szakdolgozata szintén kapcsolódó témát érint: nyelvészeti szempontból vizsgálta magyar kiadványokban a japán *budó* (*budō* 武道) terminológiát.[2] Mácsár Gábor 2021-es tanulmányában a karate hazai meghonosodásának folyamatával foglalkozott, és főleg sajtóanyagokat elemezve vizsgálta meg, milyen nehézségekbe ütközött a karate meghonosítása a kommu-

[1] Borbély Attila: *Keleti küzdősportok Magyarországon a sportpolitika és a sportgazdaság változásai tükrében,* PhD disszertáció, Budapest, Semmelweis Egyetem Doktori Iskola, 2005.

[2] Gottner Richárd Gábor: *A japán budó-terminológia nyelvészeti vizsgálata a magyar kiadványokban,* Alapszakos szakdolgozat, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2016.

nista Magyarországon.[3] Végül Czikkely Zsuzsanna 2024-es PhD disszertációjában pedig a magyar–japán kapcsolatfelvétel szempontjából szerepelt összegzés a harcművészetekről, amely részben Gottner, részben Mácsár korábbi munkáira épített.[4]

A forrásfeldolgozás során két érdekes megállapítást tettem, amely a későbbiekben tovább formálta a tanulmány tartalmát: az első ilyen észrevétel az volt, hogy ezekre a harcművészettel foglalkozó könyvekre kifejezetten jellemző a megelőző források használata. Például a hatvanas és hetvenes években készült kiadványok is több esetben építenek a korábbi kapcsolódó megjelenésekre, ugyanakkor a közvetlenül a második világháború utáni könyvek szerzői is előszeretettel fordultak a világháború előtti hazai irodalomhoz, mint forráshoz. Az pedig, hogy ezek a források rendelkezésre álltak – tehát nem lettek a cenzúra áldozatai, illetve használatuk nem is ütközött problémába a korabeli Magyarországon, a kötetben szereplő egyéb művekkel, például az útikönyvekkel szemben –, egyedi helyzetet teremt. Hiszen ebben az időszakban inkább a szigorú ellenőrzés és cenzúrázás volt a jellemző: a világháború előtti köteteket bezúzták, vagy más módokon gátolták meg, hogy hozzáférhetők legyenek.[5] A forrásanyag feldolgozásának további érdekes felfedezése volt az is, hogy a közhiedelemmel ellentétben nem csupán szovjet művekhez tudtak hozzáférni a korabeli magyar szerzők, hanem akár az amerikai, német és japán irodalomhoz is, amelyek aztán fontos alapot biztosítottak például a történeti vagy filozófiai hátteret tárgyaló fejezetekhez.

Alapfogalmak

A negyvenes és ötvenes évek alfejezeteiben is látható lesz, hogy sokáig a japán harcművészet elsősorban a *dzsúdzsucu* (*jūjutsu* 柔術) és a *dzsúdó* (*jūdō* 柔道) fogalmát jelentette hazánkban, a megnevezések azonban sokszor némileg pontatlanok, ezáltal a laikusok számára könnyen összekeverhetők voltak, ezért áll itt egy rövid fogalmi ismertető, a kettő megkülönböztetésére.[6]

[3] Mácsár Gábor: A magyar karate meghonosodása, *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Sport,* 50. évf., 2021, 69–88.

[4] Czikkely Zsuzsanna: *A magyar–japán kapcsolatok vizsgálata a '80-as években kulturális kontextusban,* PhD disszertáció, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2024.

[5] Lásd a kötetben Farkas Mária Ildikó: „Japán »újrafelfedezése« Magyarországon 1945 után" című tanulmányát.

[6] A későbbiekben felmerülő *számbo* nem japán harcművészet, hanem orosz, így azt a kapcsolódó fejezetben, lábjegyzetben ismertetem röviden. Az egyéb japán harcművészetek esetében pedig nem állt fenn hasonló probléma, amely tisztázásra szorult volna.

A *dzsúdzsucu* az úgynevezett „lágy technika", a régi szamuráj közelharci rendszerek gyűjtőneve, amelynek sok iskolája volt. Több szinonimája is fennmaradt, mint a *javara* (*yawara* 柔), *taidzsucu* (*taijutsu* 体術), *koguszoku* (*kogusoku* 小具足), *kosi no mavari* (*koshi no mawari* 腰の廻), *torite* (捕手), *kenpó* (*kenpō* 拳法) stb., amelyek többé-kevésbé ugyanazt a fogalmat jelölik, és amelyeknek végül a *dzsúdzsucu* lett a legelterjedtebb megnevezése. A *dzsúdzsucu* eredete ismeretlen, keletkezésére több elmélet is van, amelyet be is mutat a korabeli szakirodalom.[7] A magyar forrásirodalomban a századfordulón „jiu-jitsu",[8] a hetvenes években pedig „ju-jitsu" átírással jelent meg[9]

A *dzsúdó*, az úgynevezett. „lágy út" alapítója Kanó Dzsigoró (Kanō Jigorō 嘉納治五郎, 1860–1938), aki 1882-ben több *dzsúdzsucu* iskolából modern sportot csinált, amely ma Kódókan *dzsúdó* (Kōdōkan *jūdō* 講道館柔道) néven, 1964 óta olimpiai sportnak számít.[10]

A negyvenes évek és az előzmények: *Djudo* és *Cselgáncs (jiu-jitsu)*

A második világháború után megjelent japán harcművészeti irodalom bár új fejezetet nyitott a japán kultúra e szegmensének magyarországi történelmében, ám gyökerei mégis a két világháború közti időszakra nyúlnak vissza. Ahhoz tehát, hogy megérthessük a korai kezdetek jelentőségét, mindenképpen érdemes röviden kitérni azok előzményeire is.

A japán harcművészetek története Magyarországon hivatalosan akkor vette kezdetét, amikor gróf Szemere Miklós (1856–1919), aki a sportok és az ifjúság nevelésének elkötelezett híve volt,[11] a Budapesti Egyetemi Atlétikai Club (BEAC) elnökeként felvette a kapcsolatot a bécsi japán konzulátussal, hogy a japán harcművészetek rendszerét a magyarok is megismerhessék. A Kódókan *dzsúdó* rendszert megalapító Kanó Dzsigoró személyesen jelölte ki a Tokiói Tanárképző

[7] Jelenlegi legpontosabb áttekintését adja Gottner Richárd Gábor: *A japán dzsúdzsucu szakirodalmának vizsgálata a Meidzsi és Taisó korszakban,* PhD disszertáció, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2025, 9–36.

[8] Mivel ez több helyen is így szerepel az idézett művekben, így itt fontosnak érzem jelezni: helyesen *dzsúdzsucu* 柔術 *(jūjutsu),* a későbbiekben javítom minden esetben a lábjegyzetekben.

[9] Gottner Richárd Gábor: A japán *jūjutsu* terminológia Magyarországon: kísérlet egy új szakzsargon kialakítására, *Távol-Keleti Tanulmányok,* 12. évf., 2020/2, 167–214, 169–171.

[10] Jigoro Kano: *Kodokan Judo*, New York, Kodansha USA, 2013.

[11] Az ő nevéhez kötődik többek közt a Szemere lövölde megalapítása, valamint a Wesselényi vívókör feltámasztása, amely megteremtette a napjainkban is sikeres sportágnak számító hazai sportvívást. Országgyűlési képviselőként és a BEAC elnökeként is fontos pozíciókat töltött be (Halász J. Attila: *A japán harcművészetek magyarországi kezdetei 1900–1950. Életrajzok, újságcikkek, szöveggyűjtemény,* Budapest, Egy Csepp Alapítvány, 2022, 31–33).

Főiskola – Tókjó Kótó Sihan Gakkó (Tōkyō Kōtō Shihan Gakkō 東京高等師範学校)[12] tanárát, egy Szaszaki Kicsiszaburó (Sasaki Kichisaburō 佐々木吉三郎, 1872–1924) nevű pedagógust arra, hogy Magyarországra menjen japán harcművészetet tanítani. Szaszaki, mindamellett, hogy gyakorlott volt a *dzsúdó*ban, kiválóan beszélt németül és angolul – ezzel megfelelve Szemere feltételeinek, aki ennek fejében a tanfolyam és ezzel együtt a japán mester minden költségét átvállalta.[13]

Korabeli tudósításokból tudható, hogy Szaszaki 1906 áprilisában érkezett Magyarországra az oktatáshoz szükséges felszereléssel (köztük *tatami* (畳) edzőszőnyegekkel), hogy a BEAC lágymányosi telephelyén három-négy hónapos *dzsúdó*-tanfolyamot tartson. A tanfolyamot (amelynek Szemerének hála részvételi díja nem volt) igen nagy érdeklődés övezte: összesen hatszázhúsz jelentkező gyűlt össze, amelyből egy három fős (dr. Speidl Zoltán, Neidenbach Emil és Kelemen Kornél) szakmai bizottság választott ki hatvan résztvevőt. A beszámolók szerint a tanfolyam résztvevőinek minden nap négyórás edzése volt délután négy órától este nyolc óráig.[14] A kezdeti lelkesedés ellenére a tanfolyamot a második héten már csak tíz, a harmadik héttől kezdve pedig csak hat fő látogatta (köztük a bizottság tagjai). Végül ez a hat fő volt az, akik be is fejezték a tanfolyamot – ahogy Neidenbach (1884–1957) később maga fogalmaz könyvében: „[a] magyar szalmalángot a nehéz munka lelohasztotta".[15]

A csekély létszám ellenére azonban a tanfolyam mégsem volt hiába, ugyanis ennek folyományaként született meg 1907-ben Szaszaki tollából az első hazai *dzsúdó* könyv *Djudo: A japán dzsiu-dzsicu tökéletesített módszere* címmel, amely egyben az egyik legkorábbi ilyen jellegű szakirodalom volt Európában.[16] A kiadványt eredetileg német nyelven írta (a *Magyar Nemzet* 1906-os tudósítása alapján ennek vázlatai már meglehettek korábban is, hiszen ekkor Szaszaki asztalán „már mintegy húsz ívnyni német kézirat" volt),[17] később pedig *Das japanisches Ringkampf* címmel adták ki német nyelven.[18]

Szaszaki német nyelvű kéziratát a tanfolyamon is részt vevő elismert sportújságíró, dr. Speidl Zoltán (1880–1917) fordította le magyarra, aki egyúttal saját

[12] Mai jogutódja a Cukuba Egyetem (Tsukuba Daigaku 筑波大学).
[13] Halász: *A japán harcművészetek,* 34.
[14] Uo. 35–42.
[15] Neidenbach Emil: *Testgyakorlás és tudomány,* Budapest, magánkiadás, 1931, 38–39; Halász: *A japán harcművészet,* 55–63.
[16] Sasaki Kichisaburo: *Djudo: a japán dzsiu-dzsicu tökéletesített módszere,* Budapest, Hornyánszky, 1907.
[17] Halász: *A japán harcművészetek,* 38.
[18] Nagamiya Shoji: Kulturális híd Magyarország és Japán között, *Kalokagathia,* 50–51. évf., 2012–2013/1, 126–145, 135–137.

előszót is írt a kiadványhoz.[19] Percepciótörténeti szempontból ez különösen érdekes, mivel Speidl tökéletesen megfogalmazza, milyen kép élt az akkori magyar átlagember fejében a japánokról, és hogyan állította ezt a képet a feje tetejére (mintha csak megdobták volna) a japán harcművészetek megismerése:

> A csodálkozástól ugyancsak meregettük a szemünket, a mikor a kicsiny japánok az otromba muszka medvét lekapták a tíz körméről. Ámulatból-ámulatba estünk, a mikor az orosz-japán háború nagy idején a japánok mesébe illő hadi tetteiről, ügyességéről, erejéről, szívósságáról és halálmegvetéséről igaz legendákat röpített világgá a távíró. […]
>
> Igen, mert azelőtt egy kissé furcsa fogalmaink voltak a japánokról. A Goncourt-testvérek negédes japán-kultuszán, Pierre Loti Madame Chrysanthème-jének selyem kimonoján[20] át nézve, a japán tárgyú sing-playk[21] rivalda-világításában csinos, bájos, polcratermett nippeknek, bohókás marionetteknek, tipegő-csipegő madár-emberkéknek képzeltük a felkelő nap és az örök tavasz birodalmának mókás fiait. És azt hittük, hogy a kicsiny sárga emberkéknek egyéb gondjuk sincs, mint az, hogy legyezőiket, napernyőiket, paravent-jeiket színes, fantasztikus vonalaikkal és alakjaikkal benépesítsék, exotikus virágaikat öntözgessék és gésákkal enyelegjenek a virágzó cseresznyefák alatt…
>
> De arcunkon a becézgető mosoly bezzeg a meglepődés kifejezésévé, jóakaratú vállveregetésünk a megdöbbenés gesztusává merevedett, a midőn láttuk, hogy a japánok groteszk mozdulataikban erő van, tipegő lépésük dobban, parányi kezük gyilkos golyót röpít, mandulavágású szemükben önérzet, elszántság és halálmegvetés villog. […]
>
> De lefölözvén a magunk tanulságait, nem értük be azzal, hogy a sült gesztenyét kikaparjuk a tűzből, hanem kutatni kezdtük, hogy mi is lehet az oka-foka a japánok félelmetes erejének, csodálatos ügyességének és szívósságának, honnan sarjadzik fegyelmezettségük, nyugodtságuk, lelkierejük és megannyi más erényük? És kutatván, rájöttünk arra, hogy a japán erőforrása: *a jiujitsu (dzsiu-dzsicu),* illetve annak tökéletesített módszere: *a judo (djudo),* vagyis – e könyvszerzőjének definíciója szerint: – az a művészet, a melylyel fegyver nélkül, csupán a természetes emberi erőre és ügyességre támaszkodva az erősebb ellen védekezni tudunk s a melylyel ellenfelünket könnyűszerrel legyőzhetjük.

[19] Halász: *A japán harcművészetek,* 41.

[20] *Kimono* 着物.

[21] Japán témájú és az országot, illetve a kultúrát sztereotipikusan bemutató darabok például a századfordulón nálunk is népszerű *Gésák* vagy *A mikádó* című angol operettek. Lásd bővebben: Doma Petra: Sadayakko és Hanako Budapesten, *Távol-keleti Tanulmányok,* XI. évf., 2019/1, 79–112, 84–91.

Lafcadio Hearn,[22] a japán lélek legnagyobb megértője, méltán nevezte el e művészetet *a japán lét titkának.*[23]

A továbbiakban Speidl részletes ismertetőt ír a japánok egészséges életmódjának különböző megnyilvánulásairól, valamint a *dzsúdzsucu* néhány jellegzetességéről, egy-két technikájának felvázolásával együtt. Kortárs hazai kutatások azonban rávilágítottak,[24] hogy Speidl ezeket a leírásokat H. Irving Hancock (1868–1922) amerikai szerző *Japanese Physical Training* és *Jiu-Jitsu Combat Tricks* című könyveire alapozta, amelyek 1906-ban egy nagyobb összefoglaló fordításban német nyelven is megjelentek *Dschiu-Dschitsu, die Quelle japanischer Kraft* címmel.[25] Mindenesetre a Speidl által felvázolt Japán-kép még az ötvenes években is meghatározta a japán harcművészetek percepcióját.

Jóllehet számos oldalt lehetne még írni a japán harcművészetek korai helyzetéről Magyarországon a 20. század első feléből, jelen tanulmány azonban – az előzményeket természetesen nem hagyva figyelmen kívül – elsősorban a második világháborút követően kívánja vizsgálni a japán harcművészetek irodalmát és percepcióját. Ezek sem voltak azonban előzmény nélküliek, így a háború utáni kiadványok háború előtti gyökereiről (amely rányomta a bélyegét a negyvenes és ötvenes évek harcművészeti irodalmára) is említést tesz, ahol az szükséges.

A második világháború után megjelent első japán harcművészeti szakkönyvet a Népi Kollégiumok Országos Szövetsége (röviden NÉKOSZ) saját sportszakosztályi kiadványukként jelentette meg 1948-ban *Cselgáncs* címmel.[26] Megjegyzendő azonban, hogy ez a kiadvány egy már korábban megjelent munka, az Országos Testnevelési Tanács (röviden OTT) *Testnevelési utasítás* című könyvsorozat II. részének, a *Testnevelés és sportágak* sorozat 6–C. füzetének az újrakiadása

[22] Ír és görög származású író, újságíró, műfordító, esszéista, a *japonizmus* egyik legfontosabb korai alakja. 1890-től kezdve haláláig Japánban él (házasságban felvett japán neve: Koizumi Jakumo, Koizumi Yakumo 小泉八雲). 1895-ben jelenik meg *Out of the East* című esszékötete, amelyben egy hosszabb hangvételű írást közöl a japán *dzsúdzsucu*ról „Jiujutsu" címmel (Lafcadio Hearn: *Out of the East: Reveries and Studies in New Japan,* London, Kegan Paul–Trench–Trübner & Company Limited, 1895, 183–242).

[23] Sasaki: *Djudo,* VII–IX.

[24] Bővebben lásd: Gottner Richárd Gábor: A japán jūdō-terminológia magyarra fordításának változásai a kezdetektől. Avagy djudótól a cselgáncsig, in Doma Petra – Takó Ferenc (szerk.): *„Közel, s Távol" IX. Az Eötvös Collegium Orientalisztikai Műhely éves konferenciájának előadásaiból 2018,* Budapest, Eötvös Collegium, 2019, 243–266; valamint Gottner Richárd Gábor: A japán jūdō terminológia magyar fordításának problémái: Támpontok egy szakzsargon megreformálásához, *Távol-Keleti Tanulmányok,* 11. évf., 2019/2, 111–151.

[25] Gottner: A japán jūdō-terminológia magyarra fordításának változásai, 256–257; Gottner: A japán jūdō terminológia magyar fordításának problémái, 117–119.

[26] Népi Kollégiumok Országos Szövetsége: *Cselgáncs,* Budapest, NÉKOSZ Sportszakosztálya, 1948.

volt, amely *Támadó és védősportok: Cselgáncs (jiu-jitsu)* címen jelent meg 1926-ban.[27] Később pedig a NÉKOSZ újra kiadta, immár illusztrációk nélkül.[28]

Az eredeti, 1926-os kiadvány egyik különlegessége, hogy elsőként használja a cselgáncs kifejezést; igaz, ekkor még nem a ma ismert *dzsúdó,* hanem az annak előzményének számító *dzsúdzsucu* (korabeli elterjedt átírásában *jiu-jitsu*) megnevezésére:

> A cselgáncs a japán önvédelmi módszernek, a Jiu-Jitsunak (olvasd Dsiu-Dsitsu) nemcsak értelmileg, hanem hangzásban is legmegfelelőbb magyar fordítása. A Jiu-Jitsu szószerint „lágy művészetet", lágyrész, azaz izommegtörést jelent. A virágos keleti nyelv képletes értelmezése szerint a lágyság a nagyobb erők előtt való meghajlást, hátrálást jelenti – a győzelem érdekében. Vagyis cselt és ravaszságot! A művészet alatt a cselek és fogások terén elért virtuózitást kell értenünk, melynek célja az ellenfél testének elakasztása, átbuktatása, meglepetéseknek ügyesen, „művészettel", észrevétlenül való előkészítése, az ellenfél győzelmi szándékának megtörése, elgáncsolása. (Gáncsolni t. i. nemcsak lábbal lehet.) A cselgáncs az ellenfél erejét, küzdőképességét töri meg ravasz fogásokkal, minden eszközzel.[29]

A fogalomhoz fűzött magyarázatban található „virágos keleti nyelv" kiválóan érzékelteti Japán percepcióját ebben a korszakban: egy kevéssé értett, ám annál egzotikusabbnak tartott ország virágos nyelve. Ugyanez elmondható a történelmi leírásra is:

> A cselgáncs Kínából származik, de a japánok érdeme, hogy a mai „tökéletesen kifinomodott" állapotába emelkedett. Ősi, kezdetleges alakjában „Tai-Jitsu"-nak[30] nevezték. […] A XIX. században a jiu-jitsu egészen eltűnt a köztudatból. A 70-es években azonban ismét mozgalom indult, hogy az „ősi művészet" végkép ki ne pusztuljon. […] A népszerűsítés érdeme Káno[31] tanárt illeti, aki a Jiu-Jitsut szerencsés ötlettel Judónak[32] nevezte el s mintegy vallási piedesztálra emelte. Emellett lényegében is óriásit változott ez, a mai XX. századbeli: Judó (Dzsudó).[33]

[27] Országos Testnevelési Tanács: *Testnevelési utasítás; II. rész, Testnevelés és Sportágak; 6–C. füzet; Támadó és védősportok: Cselgáncs (jiu-jitsu),* Budapest, Stádium Sajtóvállalat és Részvénytársaság, 1926.
[28] Halász: *A japán harcművészetek,* 283–285.
[29] Országos Testnevelési Tanács: *Testnevelési utasítás,* 3.
[30] Helyesen: *taidzsucu* (*taijutsu* 体術).
[31] Helyesen: Kanó Dzsigoró (Kanō Jigorō 嘉納治五郎).
[32] Helyesen: *dzsúdó* 柔道 (jūdō).
[33] Országos Testnevelési Tanács: *Testnevelési utasítás*, 3–4.

Meg kell jegyezni, hogy ez a kezdetleges leírás – túl a japán szavak átírási hibáin – számos ténybeli tévedést is tartalmaz: egyrészt, a *dzsúdzsucu* kínai eredete nem bizonyított, a „Tai-Jitsu" (helyesen *taidzsucu*) pedig csak egy volt a *dzsúdzsucu* kifejezés megannyi szinonimája közül, nem pedig történelmi elődje. A mai fogalmaink szerinti *dzsúdó*-sportot pedig valóban Kanó Dzsigoró dolgozta ki, ám nem kívánta „vallási piedesztálra" emelni, éppen ellenkezőleg, szakított a vallási gyakorlatokkal átszőtt, ezoterikus, misztikus tanokkal.[34]

A kiadványban emellett néhány általános (bár pontatlanul használt) alapfogalom is megjelenik a korabeli feltételezett japán testnevelési rendszerről:

> Japánban a Judó, Kata és Sumohoz legtöbbször külön épület van. (Judó a cselgáncs; Kata az ú. n. japán nemzeti alapmozgás; Súmó[35] a birkózás egy neme. Ez ősrégi japán nemzeti sport. Van ezeken kívül Japánban botvívás is, de ezt bambóvívásnak nevezik, japánul Kend-Jitsunak.[36] Hosszú, az övre támasztott bambuszrudakkal vívnak és közben igen hasznos egyensúlyozási gyakorlatokat végeznek. Végül: űzik Japánban az összes sportokat is.)[37]

Érdemes megjegyezni, hogy (igaz, *kendzsucu* 剣術 helyett „kend-jitsu" alakban) itt már a mai japán vívásról (*kendó*, kendō 剣道) is szó esik a könyvben. Azt sem lehet kijelenteni azonban, hogy ez 1948-ban, vagy akár 1926-ban jelenik meg először: a könyv ugyanis ezt a leírását egy másik szerző, Dr. Cselőtei Lajos *Kano igazgató a japán testnevelésről* című cikkére alapozza, amelyet Cselőtei japán tanulmányútját követően 1909-ben a *Nemzeti Sport* hasábjain publikáltak először, majd később Cselőtei önálló könyve, az 1920-ban kiadott *A japán rendszerű torna alapgyakorlatai* egyik bevezető fejezeteként.[38]

A *Cselgáncs (jiu-jitsu)* című kiadvány azonban nem csupán az elméleti, hanem a gyakorlati anyag jelentős részét is már meglévő forrásokból állította össze. Technikai anyaga ugyanis (amely az 1926-os kiadvány illusztrációit vizsgálva egyértelművé válik) Lukács Sándor 1923-ban kiadott *Az önvédelem iskolája* című művén alapul. Így feltételezhető, hogy az 1926-ban az Országos Testnevelési Tanács, majd 1948-ban a Népi Kollégiumok Országos Szövetsége neve alatt megjelent kötet valódi szerzője maga Lukács Sándor volt.[39]

[34] Jigoro Kano: *Mind over Muscle: Writings From the Founder of Judo,* New York, Kodansha USA, 2013, 78–84.
[35] Helyesen: *szumó* (*sumō* 相撲).
[36] Helyesen: *kendzsucu* (*kenjutsu* 剣術).
[37] Országos Testnevelési Tanács: *Testnevelési utasítás,* 9.
[38] Cselőtei Lajos: Kano igazgató a japán testnevelésről, in Halász: *A japán harcművészetek,* 58, 290–302.
[39] Halász: *A japán harcművészetek,* 281–285.

Kijelenthető tehát, hogy az 1940-es években megjelent harcművészeti irodalom még kifejezetten a háború előtti irodalomból táplálkozott. A témában csak az 1950-es években jelennek meg új ismereteket átadó kiadványok – ám ezek sem mindenféle előzmény nélkül.

A magyarországi *dzsúdó*-sport egyik legfontosabb alakja Vincze Tibor mester (1904–?) volt. Amellett, hogy az ötvenes években ő publikált először az országban harcművészeti könyveket, a munkássága szintén jóval a második világháború előttre nyúlik vissza. Tevékenységének legkorábbi nyomai az 1920-as évek végére tehetőek: 1928-ban *A sport enciklopédiája* című szakkönyvben megjelent *Dzsiu-dzsicu* című tanulmánya, melyet „Vincent mester” néven jegyez.[40] Ugyancsak ebből az időszakból, 1929-ből az Országos Széchenyi Könyvtár kisnyomtatvány tárában fennmaradt egy plakát, melyen T. Vincent néven „jiu-jitsu” és „jiu-do”[41] edzéseket vezet Budapest V. kerületében.[42] 1932-ben *A sport enciklopédiája* egy második kiadást is megélt *Sport és Játék* címmel,[43] amelyben Vincze ismét publikált.[44] Kortárs kutatások ez utóbbi cikkével foglalkoznak behatóbban,[45] így ezek alapján valószínűsíthető, hogy Vincze ekkor még az anyagát elsősorban az amerikai szerző, H. Irving Hancock (1868–1922) munkásságára alapozta, akinek a század elején megjelent japán *dzsúdzsucu*ról szóló kiadványai már 1906-ban elérhetők voltak németül.[46] Így bár Vincze Tibor munkássága már bőven a háború előtt tetten érhető, jelen percepciótörténeti kutatás szempontjából mégis az 1950-es évektől lesz leginkább mérvadó.

Az ötvenes évek: Cselgáncs (*judo*)

Vincze Tibor mester a háború után is folytatta tevékenységét, a hazai *dzsúdó* alapjait pedig mind oktatásmódszertani, mind terminológiai szempontból egyértelműen ő fektette le. 1951-ben jelent meg első önálló könyve a Honvédelmi Minisztérium kiadványaként, *Fegyvernélküli önvédelem* címmel.[47] Ez egy kifejezetten katonáknak és rendőröknek szóló, közelharcot és intézkedéstaktikát

[40] Uo. 161.
[41] Helyesen: *dzsúdó* 柔道 (*jūdō*).
[42] Gottner: *A japán jūdō-terminológia magyarra fordításának változásai,* 249–251, 264.
[43] Halász: *A japán harcművészetek,* 161.
[44] Vincent T. [Vincze Tibor]: A dzsiu-dzsicu, in Pálfy György (szerk.): *Sport és játék,* Budapest, Enciklopédia Rt, 1932, 171–179.
[45] Gottner: *A japán jūdō terminológia magyar fordításának problémái,* 111–151.
[46] Gottner: *A japán jūdō-terminológia magyarra fordításának változásai,* 255–257, Gottner: *A japán jūdō terminológia magyar fordításának problémái,* 117–119.
[47] Vincze Tibor: *Fegyvernélküli önvédelem,* Budapest, Honvéd Kiadó Intézet, 1951.

ismertető kiadvány volt, amelyben bár túlnyomórészt valóban japán *dzsúducu*- és *dzsúdó*-technikák szerepeltek, azok történelméről, filozófiájáról, illetve magának Japánnak a percepciójáról nem írt, helyette inkább (a korszellemnek megfelelően) a szocialista eszmék kaptak benne helyet. Maga a *dzsúdó* kifejezés is csak egyszer jelent meg ebben a szövegkörnyezetben:

> Az építő emberi elme rájött arra – ami a szocializmust építő országokban már a kikristályosodás felé halad –, hogy a munkában éppúgy, mint a harcban, csak erős, ügyes, edzett és kitartó egyénekkel érhetők el kimagasló eredmények. Az élet mindennapos testi küzdelmeiből alakultak ki a küzdősportok. Ezek között messze kimagaslik a cselgáncs, idegen nevén Judo (ejtsd: Dzsudó), amely minden önvédelmi kiképzés alapja.[48]

Az ezt követően bemutatott technikáknak egytől egyig magyar nyelvű elnevezései vannak. Megjegyzendő azonban, hogy éppen ezek az elnevezések fogják a későbbi, japán *dzsúdó*-terminológia magyar fordításának az alapját képezni.[49]

Ami a sportszerű *dzsúdó*t illeti, egy évvel később, 1952-ben jelent meg ugyancsak Vincze Tibor tollából a *Verseny- és játékszabályok* könyvsorozat részeként a *Cselgáncs szabálykönyv,* a Sport Kiadó első harcművészeti kiadványaként, amelyben megalapozták a hazai *dzsúdó*-sport versenyszabályzatát.[50] Ezt az ötvenes években több újrakiadás követte, 1953-ban még szintén Vincze neve alatt *A cselgáncs versenyszabályai* címmel,[51] majd 1958-ban *Cselgáncs* címen, már a Magyar Cselgáncs Szövetség kiadásában.[52] Ezekben azonban csak a *dzsúdó* mint sport versenyszabályait ismertetik, történelmi leírás nem található, és japán szakkifejezések is majd csak a hatvanas évektől kezdve érhetők tetten a szövegben, így a percepciókutatás szempontjából nincs jelentősége.

A legfontosabb mérföldkő ebben az időszakban egyértelműen Vincze Tibor 1954-ben megjelent *Cselgáncs (judo)* című kiadványa, amely elsőként tartalmazta az akkori *dzsúdó* teljes tananyagát, japán terminológiával és magyar fordításukkal együtt.[53] További érdekessége a könyvnek, hogy itt a „cselgáncs" kifejezés (talán szándékosan) már nem a „jiu-jitsu" *(dzsúdzsucu)*, hanem a *dzsúdó* magyar megnevezésére szolgál. 1957-ben megjelent a kiadvány második, javított kiadá-

[48] Uo. 16–17.
[49] Gottner: *A japán jūjutsu terminológia,* 172.
[50] Vincze Tibor: *Cselgáncs szabálykönyv (Verseny- és játékszabályok),* Budapest, Sport, 1952.
[51] Vincze Tibor: *A cselgáncs versenyszabályai (Verseny- és játékszabályok),* Budapest, Sport, 1953.
[52] Magyar Cselgáncs Szövetség: *Cselgáncs (Verseny- és játékszabályok),* Budapest, Sport, 1958.
[53] Vincze Tibor: *Cselgáncs (judo),* Budapest, Sport Lap- és Könyvkiadó, 1954.

sa is. Ennek a függelékében már japán szakmai szótár is helyett kapott.[54] Amellett viszont, hogy Vincze e kötetekben publikálta a *dzsúdó*-terminológia első teljes magyar fordítását,[55] már rövid összefoglalót is tartalmaz a japán *dzsúdzsucu* és *dzsúdó* történelmével kapcsolatban:

> A sportág eredetét homály fedi. A japánok magukénak vallják s sok száz éves múltjáról beszélnek. Állítólag 1200 körül, Yoritomo[56] uralkodása idején már népszerű volt Japánban.
>
> Egy monda szerint a judo ősapja egy kínai volt, aki a Ming-dinasztia[57] idején került Japánba.
>
> De arról is van feljegyzés, hogy egy Chingenpin[58] nevezetű kínai, aki 1600 körült telepedett le Japánban, Edóban[59] (ma Tokió), a kakabuni templomban[60] megtanított 3 „ronin”-t[61] (kóbor, gazdátlan samurai[62] harcos) a jiu-jitsura [*ejtsd: dzsu-dzsitc], az önvédelem művészetére.
>
> Sokfelé olvasható az a régi történet is, hogy Akyama Shirobei,[63] a Nagasakiban[64] élő japán orvos, egy alkalommal Kínában járt és ott egy titkos szektától megtanulta a „Hakuda”[65] nevű harci játékot. Hazájába visszatérve bezárkózott a házába, ahol távol a világ forgatagától három év alatt, a tanultak alapján, kidolgozta saját módszerét. Ekkor a nyilvánosság elé lépett és bejelentette, hogy 300 fogást tud, amelyekkel minden ellenfelét ártalmatlanná teszi. Ennek a történetnek a fő és egyben igen kedves része az, amely arról szól, hogy Akyama miként találta meg a judo lényegét: „egy havas téli napon a kertjében sétált és látta, hogy egy cseresznyefa erős, vastag ága a ránehezedett súlyos hótömeg alatt letört. Ugyanakkor a kis fenyőfa gyenge ága a teher alatt meghajolt, majd amikor a ránehezedő hó saját súlyától lecsuszott[sic!], ismét büszkén felegyenesedett. Akyama felkiáltott: Utánaengedni, hogy győzhessünk.”[66]

[54] Vincze Tibor: *Cselgáncs (judo),* [második, javított kiadás], Budapest, Sport Lap- és Könyvkiadó, 1957, 157–158.
[55] Gottner: A japán jūdō terminológia magyar fordításának problémái, 117–120.
[56] Minamoto no Joritomo (Minamoto no Yoritomo 源頼朝, 1147–1199).
[57] Ming-csao (Ming-chao 明朝); kínai uralkodódinasztia 1368–1644 között.
[58] Csin Genpin (Chin Genpin 陳元贇); eredeti kínai nevén: Csen Jüanjün (Chen Yuanyun 陳元贇).
[59] Edo 江戸; a japán főváros, Tokió régi elnevezése.
[60] Eredetileg helyesen: Kokusó-dzsi (Kokushō-ji 國正寺) templom.
[61] Helyesen: *rónin* (*rōnin* 浪人).
[62] Helyesen: *szamurai* (*samurai* 侍), meghonosodott alakjában: szamuráj.
[63] Helyesen: Akijama Siróbei (Akiyama Shirōbei 秋山四郎兵衛).
[64] Helyesen: Nagaszaki (Nagasaki 長崎).
[65] Japánul: *hakuda* 白打.
[66] Vincze: *Cselgáncs,* 2. kiad, 4–5.

Érdemes megjegyezni, hogy mind a kínai Csin Genpin mind pedig az Akijama Siróbei személyéhez köthető eredettörténet már a 18–19. századtól kezdve számos változatban fellelhető a japán harcművészetek irodalmában.[67] Bár azt nem lehet megállapítani, hogy Vincze pontosan milyen forrásokból dolgozhatott, mindkét eredettörténet egy verziója már megjelenik Szaszaki Kicsiszaburó korábban említett, 1907-ben megjelent kézikönyvében.[68]

További érdekesség, hogy Vincze a történelmi bevezetőben szót ejt a 19. század végén Japánban tartózkodó, és ott *dzsúdzsucu*t tanuló dr. Erwin Baelz (másik írásmódjában Bälz; 1849–1913) nevű német orvosról, akinek meghívására „Totsuka mester"[69] Tokióba utazott Csiba-prefektúrából (Chiba-ken 千葉県), hogy barátságos mérkőzést vívjanak a Kódókan *dzsúdó*t alapító fiatal Kanó Dzsigoróval és tanítványaival.[70] Ez lehetett a későbbi alapja annak a legendának, mely szerint a Kódókan iskola egy 1886-ban megrendezett tokiói, fővárosi rendőrségi harcművészeti bajnokságon Tocuka tanítványait, valamint a többi más *dzsúdzsucu* iskolát maga mögé utasítva, a rendőrség hivatalos rendvédelmi rendszere lett.[71]

A legenda valóságtartalmával kapcsolatban, több probléma is felmerül: egyrészt Baelz saját naplójában részletesen beszámol a Kódókan *dzsúdó* gyakorlói és a Tocuka mester tanítványai közti meccsről (mely szerint a Kódókan tanítványok csúfos vereséget szenvedtek),[72] másrészt pedig, bár a tokiói fővárosi rendőrség valóban tartott egy harcművészeti találkozót 1886-ban,[73] ám ennek eredményeként megszületett a „rendőrségi stílus" azaz a keisicsó-rjú (keisichō-ryū 警視庁流), amelynek intézkedéstaktikai közelharcrendszerét *keisi kenpó* (*keishi kenpō* 警視拳法) néven már 1888-ban szakkönyvekben publikálták.[74]

Mindenesetre, bár Baelz személyét és Tocuka mesterrel való kapcsolatát már Neidenbach Emil is megemlíti a saját, 1931-ben megjelent *Testgyakorlás és tudomány* című munkájában, maga a mérkőzés azonban, illetve annak kimenetele (a Kódókan versenyzők vereségével) Neidenbach munkájában még nem talál-

[67] Részben e különböző szövegváltozatok fordítását és összehasonlító elemzését adja közre Gottner: *A japán dzsúdzsucu szakirodalmának vizsgálata,* 21–32, 72–80.

[68] Sasaki: *Djudo,* 5–8.

[69] Itt minden bizonnyal Tocuka Hidetosi (Totsuka Hidetoshi 戸塚英俊) személyére, a Tocuka-ha Jósin-rjú (Totsuka-ha Yōshin-ryū 戸塚派楊心流) iskola akkor vezető mesterére utalt a szerző.

[70] Vincze: *Cselgáncs,* 2. kiad, 5.

[71] Papp Bendegúz: A jūdō és a jiu-jitsu csatája – városi legenda vagy sporttörténeti tény?, *Testnevelés, Sport, Tudomány,* 3. évf., 2018/3–4, 30–35.

[72] Erwin Bälz: *Das Leben eines deutschen Arztes im erwachenden Japan,* Stuttgart, J. Engelhorns Nachf., 1931, 89–91.

[73] Vatatani Kijosi – Jamada Tadasi: *Bugei rjúha daidzsiten: Zóbo daikaitei,* Tokió, Tókjó kopí suppansa, 1978, 251.

[74] Gottner: *A japán dzsúdzsucu szakirodalmának vizsgálata,* 162–172.

ható meg.[75] Ennek egyik lehetséges forrása Baelz saját naplója lehetett, amely már 1931 óta elérhető volt német nyelven.[76] A húszas és harmincas években még több nemzetközi szemináriumot is rendeztek Nyugat-Európában (elsősorban Franciaországban, Németországban és Svájcban), amelyeken Vincze Tibor is rendszeresen részt vett – első feketeöves vizsgáját például Frankfurtban tette le, 1931-ben.[77] Így kijelenthető, hogy kifejezetten ismerős volt német nyelvterületen, amennyiben pedig ismerte a nyelvet, úgy könnyedén hozzáférhetett az ottani szakirodalomhoz, így akár Baelz említett naplójához is.

Mindenesetre a korábbi időszakokhoz képest Vincze könyve több konkrét információt tartalmaz a japán harcművészetek történetéről, megközelítése pedig gyakorlatias, mentes a korábban megfigyelhető, a Távol-Keletet misztifikáló, azt egzotikus kultúraként megjelenítő jelzőktől.

A következő, jelen tanulmány szempontjából jelentőséggel bíró esemény a küzdősportok magyarországi történetében 1952-ben történt. Ekkor rendezték meg az első, még (megfelelő szövetség híján) nem hivatalos magyar *dzsúdó*-bajnokságot, melynek középsúlyú bajnoka Galla Ferenc (1929–2019) lett. Galla 1949-ben kezdte meg tanulmányait a Testnevelési Főiskolán (TF).[78] Vincze Tibortól mint meghívott előadótól tanult *dzsúdó*t, majd pedig 1953-ban kettős diplomát szerzett cselgáncs és birkózás szakképzésen. Ezt követően a TF Időszaki- és Küzdősportok Tanszékén kezdett tanítani cselgáncs és birkózó oktatóként, és az elkövetkezendő évtizedek legtermékenyebb, legjelentősebb szerzőjévé vált.[79]

A korszak végén, 1958-ban jelent meg első könyve *Cselgáncs* címmel, Kovács Ákos és Purman János társszerzőségében, amely az eddig bemutatott művek közül leginkább előtérbe helyezte a *dzsúdó* sport és testnevelési, edzői aspektusát. A történeti leírás igen tömör, kevés lényegi információval szolgál a japán történelem és kultúra szempontjából:

> A judosport története a messze századokba nyúlik vissza. Annyi bizonyos, hogy japán vagy kínai harci változatokból fejlődött az önvédelem sportjává. A „sportág" ez ősi szakaszában a mester bizonyos titoktartásra való intéssel adta át tudását tanítványainak és évszázadokon át nem is vetették papírra szabályait.

[75] Neidenbach Emil: *Testgyakorlás és tudomány,* Budapest, magánkiadás, 1931, 38.
[76] Bälz: *Das Leben*.
[77] Halász: *A japán harcművészetek,* 161–178.
[78] Mai nevén Testnevelési Egyetem, mely jelen sorok írásakor ünnepli alapításának 100. évfordulóját.
[79] Gubacsi Attila – Barta Balázs: *21 szamuráj. Beszélgetések Magyarország vezető harcművészeivel,* Budapest, Axel Média, 2009, 88–91.

> Az elmúlt századokban különböző nevekkel jelölték Japánban az önvédelem harci módszereit. A jiut-jitsu, ta-jitsu, hakude torite stb. egyben-másban eltértek egymástól […] A judo első rendszerbefoglalója és a testnevelés szolgálatába állítója Jigoro Kano volt, aki 1882-ben Tokióban megalapította a KODOKAN nevű judo-iskolát, amelynek első igazgatója lett.[80]

A régi idők mondáiról, Csin Genpinről, Akijama Siróbeiről és más legendás mesterekről nem esik szó, a sportág rövid hazai ismertetése után a könyv elmélyed az sportpedagógiai, oktatáselméleti és különböző gimnasztikai módszerekben. Japán terminológia is legjelentősebben a kiadvány végén szereplő japán szakmai szótárban szerepel.[81]

Mint látható tehát, szemben a 20. század első felével, a negyvenes-ötvenes években a japán harcművészetek (amely ebben a korban még kizárólag a *dzsúdó*t, azaz cselgáncsot jelentette) mentesek voltak a „kelet varázsától". Csak minimális történelmi, filozófiai és kulturális háttérinformációkkal rendelkeztek, kifejezetten pragmatikusan, elsősorban testnevelési, sportpedagógiai szempontból mutatták be a *dzsúdó*t, annak modern versenysportként és rendészeti közelharcként hasznosítható elemeit kiemelve. Japán mint a sportág bölcsőjének számító ország kulturális percepciója a modern harcművészetek e korai szakaszában még abszolút háttérbe szorult, tehát aki abban a reményben olvasta volna ezeket a könyveket, hogy általuk többet tudhat meg a kulturális és történelmi háttérről, annak csalatkoznia kellett.

Megjegyzendő, hogy ebben az időszakban még nemzetközi *dzsúdó*-életről sem lehetett nagyon beszélni: ugyan a harmincas években Európa-szerte rendeztek különféle szemináriumokat, kongresszusokat, a második világháború kitörése azonban értelemszerűen évekre visszavetette a nemzetközi sportkapcsolatokat. Az első japán mesterek az 1950-es években kezdtek ismét oktatni Nyugat-Európában. Közülük kiemelkedik Mocsizuki Minoru (Mochizuki Minoru 望月稔, 1907–2003),[82] aki bár *dzsúdó*oktatóként érkezett Franciaországba 1952-ben, ám elsőként mutatta be az *aikidó* (*aikidō* 合気道) harcművészetet nyugaton.[83] A nemzetközi *dzsúdó*élet is ekkoriban kezdett a háborút követően újból magára

[80] Galla Ferenc – Kovács Ákos – Purman János: *Cselgáncs,* Budapest, Sport Lap- és Könyvkiadó, 1958, 5.

[81] Galla–Kovács–Purman: *Cselgáncs,* 297–300.

[82] Japán harcművész, Kanó Dzsigoró személyes pártfogoltja, és az *aikidó*t alapító Uesiba Morihei (Ueshiba Morihei 植芝盛平) személyes tanítványa volt. 1931-ben a szülővárosában, Sizuokában (Shizuoka 静岡) megalapítja saját harcművészeti akadémiáját Jószeikan (Yōseikan 養正館) néven. Stanley Pranin: *Aikido Pioneers: Pre-War Era,* Tokyo, Aiki News, 2010, 74–75.

[83] Pranin: *Aikido Pioneers,* 89–91.

találni. Az első Európa-bajnokságot 1953-ban, az első világbajnokságot pedig 1956-ban rendezték meg, ám kifejezetten nemzetközi sportkapcsolatok még ekkor sem voltak. Magyarországon is csak a hatvanas években jelentek meg az első japán és más külföldi mesterek.[84]

A nemzetközi kapcsolatok hiánya mellett még számos további oka lehetett annak, hogy a közhiedelem ellenére a japán kultúra és a keleti filozófia miért nem kapott nagyobb hangsúlyt ebben az időszakban a hazai harcművészeti életben. Az egyik ok talán éppen Galla felfogásában keresendő: Gubacsi Attila és Barta Balázs szerzőpárosa 2009-ben *21 szamuráj* címmel jelentettek meg egy interjúkötetet, a hazai harcművészetek alapítóival.[85] A Galla Ferenccel készített interjúban Galla a következő választ adta arra a kérdésre, hogy mennyire számított számára a filozófia és a japán kultúra az ötvenes években:

> Sejtettem, hogy a kérdései erre fókuszálnak majd leginkább, de úgy érzem – és ne vegye rossz néven –, kicsit erőltetett ennek a filozófiáját keresni. Még akkor is, ha a filozófia vagy annak vizsgálata kihagyhatatlan a harcművészetek boncolgatása kapcsán. Sőt talán azt is ki lehet mondani, hogy legtöbbször az adja az első löketet az érdeklődőknek. Megmondom őszintén, én erre nem koncentráltam. Akár edzőként, akár versenyzőként mindig az volt a fontos, hogy eredményeket érjek el. A másik motivációm pedig az volt, hogy a judót valamilyen formában belopjam a testnevelőtanárok képzési programjába, hogy ezzel méltó helyre kerüljön a sportágak között.[86]

Tehát ezen idézet alapján kijelenthető, hogy a japán filozófiai és kulturális oldal helyett Galla a fókuszát másra helyezte. Az éremnek azonban van egy másik oldala is, ugyanis a fentebbi idézetben olvashatók ellenére a keleti harcművészetek misztikuma, kulturális hatása magát Gallát sem kerülte el, sőt, paradox módon ugyancsak közrejátszott abban, hogy közvetlenül a *dzsúdó* (közvetetten pedig a keleti harcművészetek) terjesztésére, pártfogására tegye fel karrierjét. Ezt bizonyítják az ugyanezen interjúban elhangzó alábbi mondatai:

[84] Gubacsi–Barta: *21 szamuráj,* 89–91.

[85] Mivel az interjúalanyok elsősorban pont a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas években tevékenykedő mesterek voltak, ezért ez az interjúkötet értékes forrásként szolgál az akkori tapasztalatok közvetlen megismerésére, így több interjúját is feldolgozom jelen tanulmányban (lásd. Gubacsi – Barta: *21 szamuráj*).

[86] Gubacsi–Barta: *21 szamuráj*, 91.

> A judoról akkor még alig-alig hallottam. Csak azt tudtam, hogy a judókák[87] hatalmasakat dobnak, de hatalmasakat is esnek. Ez engem már akkor is elbűvölt – a *kutyafáját*, milyen sport lehet ez?![88] […]
>
> Talán a legfontosabb: a cselgáncsban rengeteg olyan önvédelmi elemet fedeztem fel, ami a birkózásban nem volt terítéken. Aztán azt is szokatlannak, és talán vonzónak is tartottam, hogy a judóban „cukrászruhában" folyt a küzdelem. Ezt jobban meg lehet fogni, mint a birkózásban a csúszós testet. Éreztem, hogy a judo praktikusan használható valami, vagyis – amint az előbb jeleztem –, önvédelmi jellegű küzdősport.[89]

Összességében Galla pragmatikus hozzáállása ebben az időszakban japán kulturális percepcióját nem segítette, ugyanakkor valószínűleg az adott politikai helyzetben – ahogyan az a hetvenes éveket tárgyaló részben is látható lesz –, pont ez a hozzáállás tette egyáltalán lehetővé, hogy a *dzsúdó* mint olyan elfogadottá váljék a kommunista Magyarországon, Galla munkássága pedig megágyazhasson a többi, keleti kultúrát és filozófiát hangsúlyosabban magán hordozó japán harcművészetnek.

A hatvanas évek: cselgáncs *(judo)*, önvédelem *(aikido)*, *karate* és *számbo*

A Testnevelési Főiskola Időszaki- és Küzdősportok Tanszékének oktatójaként Galla Ferenc első önálló könyve az évtized legelején, 1960-ban jelent meg, *Judo önvédelem* címmel.[90] Talán ez tekinthető Galla legsikeresebb könyvének, mivel egészen 1970-ig bezárólag az évtized folyamán összesen négy alkalommal adták ki.[91]

Ha Galla 1958-as első kiadványában még csak igen szűkösen szólt a *dzsúdó* mint olyan történetéről és japán vonatkozásairól, ezt az 1960-ban kiadott kötetben utólag is pótolta, mind régebbi források átvételével, mind pedig új szakirodalom bevonásával:

> Egyesek szerint az önvédelem – idegen nevén jiu-jitsu (ejtsd: dzsiu-dzsicu) – több mint 2500 éves, régi japán művészet. Különösen maguk a japánok azok, akik tisztán japán eredetűnek vallják. T. Shozo Kuwashima (ejtsd: Sózó Kuwasima) „Judó" c.

[87] Helyesen: *dzsúdóka* 柔道家 (*jūdōka*); *dzsúdó*t, cselgáncsot gyakorló személy.
[88] Uo., 88.
[89] Uo., 92.
[90] Galla Ferenc: *Judo önvédelem,* Budapest, Sport, 1960.
[91] Gottner: *A japán jūdō terminológia magyar fordításának problémái,* 172.

> könyvében arról ír, hogy a japán királyi családok kétezer éven át gyakorolták a jiu-jitsut. A valóság azonban az, hogy a jiu-jitsu, mint sok egyéb művészet, feltehetően kínai eredetű és viszonylag nem is olyan régi, mint azt egyesek emlegetik.[92]

Galla a könyv irodalomjegyzékében forrásnak T. Shozo Kuwashima (1892–?) és Ashbel R. Welch (1809–1882) *Judo* című, 1945-ben New Yorkban megjelent könyvét adja meg.[93] Ez minden bizonnyal az először 1938-ban, majd pedig 1943-tól kezdve bővített kiadásban megjelent *Judo – Forty-one Lessons in the Modern Science of Jiu-Jitsu* című művet jelenti. Ennek a könyvnek a bevezetőjében valóban olvasható az uralkodói családok kétezer évre visszamenő gyakorlása,[94] melyet Galla királyi családnak fordít. A gyakorlás cáfolata és a kínai eredetelmélet említése viszont már Galla saját betoldása.

A kiadványban talán a kor eddigi legbővebb történeti összefoglalója található: említi, hogy „1650 körül élt Tokióban, annak Asakusa[95] nevű városrészében (akkori Yedóban)[96] egy Csin Ken-ping[97] nevű kínai", aki kínai harcművészetet tanított „három gazdátlan harcosnak (– »roninnak«)"[98] melynek eredményeként végül „erre alapozta rendszerét a három japán (Fukeo, Isome és Minra),[99] amelyet *jiu-tjisunak* neveztek el."[100] Ez természetesen a *dzsúdzsucu* egyik legelterjedtebb eredettörténetének ismertetése, melyben a kínai Csin Genpin találkozik három mesterrel, eredeti nevük szerint Fukuno Sicsirózaemon (Fukuno Shichirōzaemon 福野七郎右衛門), Iszogai Dzsirózaemon (Isogai Jirōzaemon 磯貝次郎左衛門), és Miura Jodzsiemon (Miura Yojiemon 三浦與次衛門) mesterekkel.[101] A történet a századfordulón számos formában megjelent a korabeli szakirodalomban, amelyben egyébként számos kritika és cáfolat is érte.[102]

Galla ezután szintén kitér Akijama Siróbei történetére (Akyama Shirobei néven), valamint Dr. Ervin Baelz japán tartózkodására és beszámolójára Tocuka mesterről.[103] Ezeket a leírásokat minden bizonnyal (az irodalomjegyzékben is

[92] Galla: *Judo önvédelem,* 8.
[93] Uo. 258.
[94] *"Judo (Jiu-jitsu) has been practiced by the royal families of Japan for over two thousand years."* (T. Shozo Kuwashima – Ashbel R. Welch: *Judo. Forty-one Lessons in the Modern Science of Jiu-Jitsu [Enlarged Edition],* New York, Prentice Hall, 1943, ix).
[95] Helyesen: Aszakusza (Asakusa浅草).
[96] Helyesen: Edo.
[97] Csin Genpin.
[98] Helyesen: *rónin*
[99] Helyesen: Fukuno 福野, Iszogai (Isogai磯貝) és Miura 三浦.
[100] Galla: *Judo önvédelem,* 8.
[101] Gottner: *A japán dzsúdzsucu szakirodalmának vizsgálata,* 321.
[102] Uo. 230–233.
[103] Galla: *Judo önvédelem,* 9–10.

feltüntetett),[104] 1957-es Vincze Tibor-könyvből vette át,[105] ám már jóval tömörebb, inkább összefoglaló jelleggel. A történeti bevezetőt követően – korábbi könyvéhez hasonlóan – Galla kifejezetten pragmatikusan, a gyakorlati testnevelési alkalmazás szempontjából ismerteti a *dzsúdó*t, technikailag sokat merítve Vincze Tibor 1951-es *Fegyvernélküli önvédelem* című munkájából.[106]

Külön történelmi jelentőséggel bír, hogy Szaszaki Kicsiszaburó első, 1906-os *dzsúdó*-tanfolyama után pontosan hatvan évvel, 1966-ban érkeznek ismét mesterek Japánból, Daigo Tosiró (Daigo Toshirō 醍醐敏郎, 1926–2021) és Murata Naoki (村田直樹 1949–2020) személyében, akik a Kódókan intézet magasrangú oktatói voltak.[107] Talán ez is lehet az oka annak, hogy az évtized vége felé ismét felélénkül, új ismeretekkel bővül a hazai harcművészeti irodalom:

1968-ban jelenik meg Galla Ferenc egy újabb könyve, ismételten *Cselgáncs* címmel. A kiadvány nyelvezetéből ítélve ez a kötet elsősorban fiataloknak készült, ismeretterjesztő jelleggel. Különlegességét az adja, hogy a hazai szakirodalomban először szerepel benne a *karate* (*karáte* néven).[108] Itt ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy a *karate* 1963-tól kezdődően szórványosan ugyan, de többször is említve volt már a hazai sajtóban,[109] viszont Galla könyve volt az első szakkönyv, amely ezt az új harcművészetet (a korabeli laikus leírásokhoz viszonyítva hitelesen) ismertette. Ezzel lényegében megtört a hazai szakirodalom több évtizedes hagyománya, amelyben a „japán harcművészetek" fogalma szinte kizárólag a *dzsúdó* és a *dzsúdzsucu* bemutatására korlátozódott.[110]

Ugyancsak ebben az évben egy másik jelentős kiadványa volt a korszaknak Vojtech L. Levský, *Az önvédelem 500 fogása* című könyve,[111] amely – már amennyire ez lehetséges – még inkább eltávolodott a japán harcművészetektől: a kiadvány a *dzsúdzsucu* (a könyvben „*jiu-jitsu*") mellett az okinavai *karate* és az orosz *számbo* technikáit vegyíti.[112] Jelen percepciótörténeti kutatás szempontjá-

[104] Uo. 258.
[105] Vincze: *Cselgáncs,* 2. kiad, 4–5.
[106] Gottner: *A japán jūdō terminológia magyar fordításának problémái,* 172–173.
[107] Galla Ferenc – Horváth István: *Judo övvizsgák,* Budapest, Sport, 1973, 52.
[108] Galla Ferenc: *Cselgáncs,* Budapest, Sport, 1968.
[109] Mácsár: *A magyar karate,* 69–72.
[110] Igaz, Cselőtei Lajos már 1909-ben említést tesz a *kendó* sportról „bambóvívás" megnevezéssel (Cselőtei: *Kano igazgató a japán testnevelésről,* 291–297), ám a hatvanas évektől kezdve jelentek meg egyre részletesebb történeti és technikai leírások a *dzsúdó*n és *dzsúdzsucu*n kívüli, egyéb harcművészetekről.
[111] Vojtech L. Levský: *Az önvédelem 500 fogása,* Pozsony, Vydavateľstvo Sport, 1968.
[112] A *számbo* (самбо) a japán *dzsúdó*, a *dzsúdzsucu*, és az orosz népi-birkózás elemeit vegyítő orosz közelharci rendszer, népszerű küzdősport. Maga a *számbo* elnevezés az orosz „fegyvernélküli önvédelem" jelentésű (oroszul: *szamozasita bez oruzsija, самозащита без оружия*) kifejezésből származó mozaikszó (Levský *Az önvédelem 500,* 9).

ból azonban az első kettő megjelenése bír kifejezetten jelentőséggel. Talán itt található meg a magyar harcművészeti szakirodalmon belül a *karate* első történelmi leírása:

> A karate japán szó, melynek magyar jelentése puszta kéz. Így nevezik a japánok a fegyver nélküli küzdelem egyik legrégebbikét, amely valószínűleg időszámításunk előtt keletkezett Indiában, és Japánba Kínán és Indokínán keresztül jutott el. […] A karatét az életveszélyes ütések és rúgások miatt „halálos sportnak", „csendes öldöklésnek", „köznapi gyilkosának" stb. is nevezik.[113]

Kifejezetten érdekes, hogyan jelenik meg a *karate* mint valamiféle „időszámítás előttről" származó, misztikus, és „halálos sport". Még érdekesebb, hogy bár a két harcművészet külön fejlődéstörténeten ment keresztül (az egyik Okinava [Okinawa 沖縄] szigetén, a másik pedig a japán főszigeteken), Levský a *karatét* egyenesen a *dzsúdzsucu* előzményeként mutatja be:

> Japánban a XVI. században a karate helyett a fegyver nélküli harci művészet új formáját kezdték oktatni, amelyet jiu-jitsunak (lágy művészetnek) neveztek el. […] A jiu-jitsut később Akyama orvos módosította és tökéletesítette. Az ő nevéhez fűződik a jiu-jitsu önvédelmi rendszerként való bevezetése […] Jigoro Kano orvosprofesszor 1882-ben eltávolította a jiu-jitsuból a veszélyes fogásokat és ütéseket […] Ezt a sportot judónak (cselgáncsnak) nevezte el.[114]

Természetesen mivel Levský munkája elsősorban a *számbo,*[115] tágabb értelemben pedig az önvédelem technikáinak bemutatása volt, így szakmailag kissé pontatlan leírásai valószínűleg érdemben nem voltak döntő hatással a japán harcművészetek korabeli percepciójára. Mégis kifejezetten érdekes, hogy a *karate* miként lett bemutatva ebben a korai szakkönyvben.

Nem csupán a *karate* és a *számbo* volt azonban olyan harcművészet, amely ebben az évtizedben „debütált" a hazai szakirodalomban: az étvized legvégén, 1969-ben jelent meg Galla Ferenc addigi legjelentősebb műve, *Cselgáncs (judo) és önvédelem (aikido)* címmel, amely – mint azt a cím is mutatja – már nem csak a *dzsúdó,* hanem egy másik (*dzsúdzsucu*ból létrehozott) japán harcművészet, az *aikidó* szakszerű bemutatására is vállalkozott. Voltaképpen ez volt az első hazai

[113] Levský: *Az önvédelem 500,* 7–8.

[114] Uo. 9.

[115] Bár maga a kifejezés „Szambó" alakban már Vincze 1951-es *Fegyvernélküli önvédelem* című könyvében is említésre kerül (Vincze: *Fegyvernélküli,* 18), ám történeti leírása és a technikai bemutatása Levsk könyvében jelenik meg először.

kiadvány, amelyben az *aikidó* mint olyan, megjelent.[116] Ehhez Galla egyébként az irodalomjegyzékben a *dzsúdó* és *aikidó* mester, Tomiki Kendzsi (Tomiki Kenji 富木謙治, 1900–1979) 1959-es *Judo, Appendix: Aikido,* illetve Tóhei Kóicsi (Tōhei Kōichi 藤平光一, 1920–2011) 1967-es *What is Aikido?* című könyvét használta fel referenciaként.[117] Ez a kötet azért is jelentős, mivel ebben az eddigiekkel ellentétben a történeti leírás mellett már filozófiai fejtegetések is megjelentek. A történeti leírásban az alábbiakat említi:

> Ennek a sajátos harcművészetnek az őse az aikijujitsu[118] volt, amely a Kamakura kor (1185–1336) idején keletkezett, és *Yoshimitsu Minamoto*[119] alapította. Aztán generációról generációra szállt. Hét nemzedék után végül is *Morihei Uyeshiba*[120] lett ennek a törvényes örököse, aki *Kano* professzorhoz hasonlóan szintén jelentősen megreformálta az aikijujitsut.[121]

Ezt a leírást elsősorban Tomiki munkásságára alapozza,[122] de jelentős változtatásokkal.[123] Ennél is érdekesebb azonban, amit a harcművészet filozófiájáról ír, különös figyelmet fordítva a japán *ki* (気) – kínaiul *csi* (*qi* 氣) [124] – mint szellemi energia koncepciójának leírására:

> Uyeshiba,[125] de rajta kívül más mesterek is – vallásos meggyőződésüktől vezetve – vallják, hogy minden emberben megtalálható „szellemi erő" az ún. „Ki", rendszeres gyakorlással mozgósítható, fejleszthető, amelyet az aikidóban is fel lehet használni a győzelem érdekében. Ezt a modern sportban úgy ismerjük, mint akarat-erkölcsi többletet. [...] Rendkívüli esetekben, pl. életveszélyben, menekülésekor a nem sportoló ember és az állat is képes maximálisan mozgósítani szervezete erőtartalékait, ami nem egyszer a teljesítőképesség felső határát is meghaladhatja. (Cannon-féle vészreakció.) Felfogásunk szerint az ember az erőtartalékait edzéssel, rendszeres gyakor-

[116] Galla Ferenc: *Cselgáncs (judo) és önvédelem (aikido),* Budapest, Sport, 1969.
[117] Galla: *Cselgáncs (judo) és önvédelem (aikido),* 273.
[118] Helyesen: *aikidzsúdzsucu* (*aikijūjutsu* 合気柔術)
[119] Helyesen: Minamoto no Josimicu (Minamoto no Yoshimitsu 源義光, 1045–1127).
[120] Helyesen: Uesiba Morihei (Ueshiba Morihei 植芝盛平, 1883–1969).
[121] Galla: *Cselgáncs (judo) és önvédelem (aikido)*, 21.
[122] Kenji Tomiki: *Judo and Aikido,* Tokyo, Japan Travel Bureau, 1967, 102–103.
[123] Tomikivel ellentétben Galla nem tesz említést sem a Takeda (武田) családról, sem pedig a Daitórjú *aikidzsúdzsucu* (Daitō-ryū *aikijūjutsu* 大東流合気柔術) iskoláról, amely az *aikidó* technikai alapja volt.
[124] A témáról bővebb áttekintést nyújt Soós Sándor: Anyag vagy energia? – A kínai kultúra „csi" fogalma, in *Nagyerdei Almanach: Bölcseleti évkönyv,* 2011/1, 1–13.
[125] Uesiba (Ueshiba 植芝).

lással – pl. a győzelem érdekében – *tudatosan is mozgósíthatja*, olykor bámulatra méltó eredményt elérve.[126]

Habár a *ki* mint fogalom minden bizonnyal Tóhei Kóicsi könyvéből származik,[127] Galla azonban – szakítva Tóhei ezoterikus fejtegetéseivel a *ki* természetéről – az eddigiekben is jól kirajzolódó korszellemnek megfelelően azt igyekszik korabeli racionális, pszichológiai és sporttudományi koncepciókkal magyarázni, példákkal alátámasztani. Mint azt maga Galla írja: „[a] japánok misztikus »Ki« fogalmának tehát van racionális magva, tudományos alapja".[128] Így kijelenthető, hogy bár a hatvanas években egyre több harcművészet jelent meg hazánkban, az elérhető korabeli szakirodalom alapján a harcművészetek elvont, misztikummal fűszerezett filozófiai vonatkozása egyelőre még mindig nem volt képes áthatolni a vasfüggönyön.

A könyv bemutatja az *aikidó*t történeti és filozófiai szempontból, ami azonban a technikai megvalósítást illeti, tényleges *aikidó* helyett itt még inkább az önvédelmet ismertette. Ennek megfelelően a kiadvány részletesen leírja az *aikidó* fogásrendszerét és öltözetét,[129] azonban a konkrét technikák bemutatására (Galla *Judo önvédelem* című munkájához hasonlóan) a fényképeken utcai ruhában, japán technikai megnevezések nélkül kerül sor.[130] Így a könyvben bemutatott tananyag itt még valóban inkább „önvédelem", semmint valódi *aikidó*.[131]

A kiadvány bevezetésében szerepel még a *számbo* és a *kendó,*[132] illetve egy-egy hosszabb leírásban a *karate* és a *szumó* is. Különösen a *karate* bemutatása érdekes, amely bár tartalmában eltér Levský leírásától, abban közös vele, hogy az eredetét a távoli múlt misztikumába burkolja:

> Jóllehet a karate mai formája Okinawa[133] szigetéről származik, ennek bölcsője mégis – a történeti adatok tanúsága szerint – Kínában, sőt azt megelőzően Indiában ringott, mintegy 5000 évvel ezelőtt.
>
> A monda szerint élt ebben az időben egy dúsgazdag és hatalmas herceg, aki az állatok (a tigris, őserdei madarak stb.) mozdulatainak, küzdelmeinek tanulmányozásával és rabszolgáin végzett kísérletekkel (akiknek addig szúrkált[sic!] tűket a testük

[126] Galla: *Cselgáncs (judo) és önvédelem (aikido),* 22–23.
[127] Koichi Tohei: *What is Aikido?,* Tokyo, Rikugei Publishing House, 1962, 23–28.
[128] Galla: *Cselgáncs (judo) és önvédelem (aikido),* 23.
[129] Uo. 21–22.
[130] Uo. 243–264.
[131] Az első hivatalos hazai *aikidó* könyv majd csak a kilencvenes években jelenik meg: Kósa Tibor – Gáspár László: *Aikidó. Út a test és lélek harmóniájához,* Budapest, Sport, 1990.
[132] Galla: *Cselgáncs (judo) és önvédelem (aikido),* 20–21.
[133] Helyesen: Okinava (Okinawa 沖縄).

> különböző helyeire, amíg az egy meghatározott helyen a halálukat okozta) kialakította az első (meglehetősen durva) fegyver nélküli önvédelmet. […] Indiából állítólag egy *Bodhidharma* (japánul Daruma) nevű buddhista szerzetes terjesztette el Kínában a karatét a buddhista tanokkal (a „Zen"-nel) együtt. […] Innen került a XIV., XVI. században a karate Japánba, amikor az Okinawa-szigetet megszállták a kinaiak.[134]

Érdekes látni, hogy míg az *aikidó* misztikus *ki*-fogalmát illetően a szerző igyekezett a valóság talaján maradni, addig a *karate* történeti ismertetése során – valószínűleg a felhasznált források nyomán[135] –igencsak regényes eredettörténetet sikerült papírra vetnie. Külön érdekesség, hogy a *karate* korabeli kiemelkedő személyiségei közül a Gódzsú-rjú (Gōjū-ryū 剛柔流) *karate*iskola mestere, Jamagucsi Gógen (Yamaguchi Gōgen 山口剛玄, 1909–1989) kerül említésre, aki az iskola alapítója, Mijagi Csódszun (Miyagi Chōjun 宮城長順, 1888–1953) tanítványaként van megnevezve.[136]

A *karate* után a *szumó*t is röviden bemutatja. Ennek történeti előzményeként a *Nihonsoki* 日本書紀 *(Nihonshoki)* krónikában található, Szuinin császár (Suinin *tennō* 垂仁天皇, uralkodott: i. e. 29–i. sz. 70) idejére tett küzdelem leírása szolgál,[137] megemlítve azt az elméletet, amely szerint az itt leírt viadal lehet a *szumó,* majd pedig az abból kialakult *dzsúdzsucu* előzménye.[138] A különböző harcművészeti ágazatok ismertetését pedig egy „japán szakmai szótár" követi,[139] mielőtt a kötet elmerülne a *dzsúdó* oktatásmódszertanában, technikáiban és az *aikidó*nak titulált önvédelmi fogások ismertetésében.

Mint az látható volt, Galla Ferenc munkássága és különösen az 1969-es könyve több szempontból is korszakalkotó, és kellő alapot adott az elkövetkezendő évtizedekben a különböző harcművészeti irányzatok (*karate*, *dzsúdzsucu*, *aikidó*, *kendó*, *kung fu* stb.) hazai megjelenésének és rohamos terjedésének. A forráshasználattal kapcsolatban pedig elmondható, hogy némely esetben már használtak külföldi szakirodalmat is. Fontos, hogy a közhiedelemmel ellentétben az amerikai, japán és német szakirodalom mellett a korábban megjelent magyar irodalomra is bőven hivatkoztak. A harcművészeti filozófiák fejtegetése vagy a kulturális háttér ismertetése helyett ellenben továbbra is a testnevelés dominált.

[134] Uo., 23–24.

[135] Galla irodalomjegyzékében mindössze egyetlen *karate* témájú könyv található, mégpedig Hubert Klingen Klingerstoff osztrák szerző *Jiu Jitsu KARATE im Selbsunterricht* című munkája, melyet 1966-ban adtak ki Bécsben (Galla: *Cselgáncs (judo) és önvédelem (aikido)*, 273).

[136] Uo., 24.

[137] Az eredeti, klasszikus kínai nyelvű leírás teljes magyar fordítását adja közre: Gottner: *A japán dzsúdzsucu szakirodalmának vizsgálata*, 18.

[138] Galla: *Cselgáncs (judo) és önvédelem (aikido)*, 24–25.

[139] Uo., 26–31.

A hetvenes évek: *judo*, *karate* és *ju-jitsu*

A hatvanas évek virágzása a hetvenes években tovább folytatódott, még ha ez a megjelent kiadványok esetében nem is feltétlenül észlelhető: a hetvenes évek szakkönyvei kifejezetten szegényesek voltak. Az egyetlen említésre méltó munka Galla Ferenc és Horváth István 1973-ban megjelent *Judo övvizsgák* című kiadványa.[140] A könyv bár technikai értelemben mindenképpen jelentős, hiszen elsőként mutatja be a teljes hazai övvizsgaanyagot,[141] japán történelmi és kulturális szempontból azonban nem hozott újdonságot a hazai percepciótörténetbe: a könyv kulturális és történelmi leírásai[142] kisebb módosításokkal és bővítésekkel ugyan, de lényegében megegyeznek Galla korábbi, 1969-es *Cselgáncs (judo) és önvédelem (aikido)* című könyvének leírásaival.[143] A fő fókusz pedig továbbra is a testnevelési, sporttudományi szempontokra esett, amelyben a japán kultúra, történelem, magának az országnak és harcművészetekben betöltött szerepének a feltérképezése, bemutatása továbbra is mellékes maradt.

Bár az első *karate* és *dzsúdzsucu* könyvek csak a nyolcvanas évektől kezdve jelentek meg, ezeket szervezeti szinten azonban a hetvenes években alapozták meg, amikor a keleti harcművészetek egyre népszerűbbekké váltak, a nemzetközi – német, csehszlovák, olasz, sőt svéd és brit – kapcsolatok pedig egyre nagyobb ablakot nyitottak a vasfüggönyön Kelet-Ázsia felé, amelynek megismerésére paradox módon éppen Nyugaton nyílt lehetőség.

Fontos sporttörténeti mérföldkő, hogy 1972-ben, az akkor Galla Ferenc által vezetett *dzsúdó* edzéseken a Testnevelési Főiskolán először jelentek meg külföldről hazalátogató *karate*mesterek, Mészáros Attila a Kjokusinkai (Kyokushinkai 極真会), és Antal János (1938–2017) a Sótókan (Shōtōkan 松濤館) iskolák képviselőiként kezdték el tanítani az arra nyitott *dzsúdó*-gyakorlók első generációját.[144] 1974-től kezdve alakultak meg az első *karate*-csoportok,[145] a hetvenes évek folyamán pedig – részben a nemzetközi sportkapcsolatok kiépítésével és fejlődésével – több *karate*-ágazat is megjelent hazánkban. Ehhez érdekes adalék lehet a hazai Sitó-rjú (Shitō-ryū 糸東流) ágazatot megalapító Kurdi Gábor (1942–2025) beszámolója:

[140] Galla–Horváth: *Judo övvizsgák*.
[141] Megjegyzendő, hogy ez a színes övekkel jelölt (*kjú*, *kyū* 級) fokozatokra vonatkozik, amelyek fehértől a barnáig terjednek. A fekete viselésével jelzett (*dan* 段) mesterfokozatok tananyaga még nem található meg a kiadványban.
[142] Galla–Horváth: *Judo övvizsgák,* 35–69.
[143] Galla: *Cselgáncs (judo) és önvédelem (aikido),* 5–25.
[144] Mácsár: *A magyar karate*, 73–75; Gubacsi–Barta: *21 szamuráj,* 94–95.
[145] Mácsár: *A magyar karate,* 75.

> Akkoriban – a hetvenes évek elején – háromévenként lehetett külföldre utazni. Volt egy Zsigulim, beleraktam egy láda kólát, két pokrócot, és elindultam. Elmentem Bécsbe, felkerestem az első karateklubot. Beálltam a többiek közé, izzadtam, jól összevertük egymást, de már abban a percben volt kajám és szállásom. Ott maradtam egy-két napig, és mentem tovább. Bejártam Németországot, Belgiumot, és mindenhol ugyanez volt a helyzet: megtaláltam a klubokat, és így megtaláltam a kapcsolatokat is.[146]

Ezek alapján elmondható, hogy bár voltak hivatalos külföldről érkező delegációk, ám a hazai gyakorlók (lehetőségeikhez mérten) szintén keresték, és ezáltal mintegy organikusan építették ki a nemzetközi kapcsolatokat a szomszédos országokkal.

Az ötvenes-hatvanas-hetvenes években a távol-keleti filozófia jól megfigyelhető hiánya a sportoktatásban természetesen betudható a korabeli politikai nyomásnak is: amíg a *dzsúdó* már nagy hazai hagyományokkal rendelkező, a rendvédelemben jól használható önvédelmi küzdősportnak számított, a *karaté*t kifejezetten veszélyesnek, betiltandónak tartotta a kommunista pártvezetés.[147] Erről maga Kurdi is személyesen beszámolt:

> A hetvenes évek végén a hazai rezsim gyűlölte és üldözte a karatét. A rendőrségre is bevittek minket, hogy hagyjuk abba, mert ez egy „fasiszta sport". Azt mondták, hogy Nakayama[148] irodájában Pinochet[149] képe lóg a falon. Ezért a karate nem lehet más, mint fasiszta sport. Később, mivel mégis elszaporodtak a klubok, ötszáz, ezer, rengeteg gyerek kezdett el karatézni, már nem lehetett szemet hunyni felette.[150]

Ez egyébként nemcsak Magyarországon volt így, a kassai születésű Rebicek Gerd, a hazai Gódzsú-rjú (Gōjū-ryū 剛柔流) *karate* alapítója, még Csehszlovákiában tanulta a *karaté*t, ahol hasonló ellenállásba ütköztek a távol-keleti szellemiséget illetően. Maga Gerd szavaival:

> Amikor '74-ben elkezdtem karatézni Kassán, mi már akkor is külön utat keresgéltünk. […] A sárga öves edzőnk patronálta, hogy ismerkedjünk meg a buddhizmussal, a jógával, hogy kissé változtassuk meg az étrendet is. Pokróccal jártunk edzésre, a nagy

[146] Gubacsi–Barta: *21 szamuráj,* 252.
[147] Mácsár: *A magyar karate,* 69–70, 72, 75.
[148] Nakajama Maszatosi (Nakayama Masatoshi 中山正敏, 1913–1987) Sótókan *karate*mester, a JKA (Japan Karate Association) egyik alapítószemélyisége.
[149] Augusto Pinochet (1915–2006), Chilében fasisztoid diktatúrát épített ki, Dél-Amerika egyik legvéreskezűbb diktátoraként tartják számon.
[150] Gubacsi–Barta: *21 szamuráj,* 252–253.

> hideg tornateremben leterítettük és azon meditáltunk. Ez fülébe jutott a pozsonyi mestereknek, hogy mit csinálnak Kassán, hogy a klub tagjainak fele vegetariánus, meg állnak a fejükön, meg meditálnak, egy szó, mint száz, nem lesz ennek jó vége. Kijelentették, hogy a karate – próbálom lefordítani – „honvédelmi sport”, ami a szocialista hazát kéne, hogy építse, vagyis semmi keresnivalója nincs benne buddhizmusnak.[151]

Bár Gerd beszámolója mondhatni kevéssé politikai színezetű, jól megjelenik benne a keleti filozófiával szembeni szervezett ellenállás, amely egyúttal magyarázatot szolgáltathat arra, hogy az ötvenes és hatvanas évek szakirodalmában miért nem esik szó a harcművészetek szellemiségéről és filozófiájáról. Valószínűleg, mivel a második világháborút megelőző időszak irodalmában ilyenfajta filozófiáról nem, csupán a harcművészetek történetéről és népnevelési előnyeiről írtak (tehát nem volt cenzúrára szükség),[152] ezért volt lehetőségük arra a szerzőknek a negyvenes és ötvenes években, hogy forrásként használhassák ezeket az írásokat.

Bár nem japán harcművészet, ám úgy tűnik, a jóga szintén az erősen ellenzett mozgásformák közé tartozott, mégpedig abszolút nem a harcértéke miatt. Sokkal inkább a szellemiségét tekintették potenciálisan fenyegetőnek. Ez a fajta hozzáállás nemcsak Csehszlovákiában, hanem itthon is ugyanúgy jellemző volt a jógával szemben.

A nyolcvanas évek elejére viszont megindult az enyhülés a Távol-Kelet felé, így lehetőség nyílt ezeknek a sportoknak a legalizálására. Kurdi ezzel kapcsolatos visszaemlékezésében a jóga ismét feltűnik:

> Akkoriban minden sportágat valami fő-fő kommunista vezetett, azok jöttek el, hogy szemrevételezzenek bennünket. Meg is tartottuk a bemutatót. Ott ültek értetlenül, mert furcsa volt, hogy emberek pillanatok alatt sorba állnak, fegyelmezettek, hajlonganak, egyszerre csináltak mindent. Ettől nagyon elcsodálkoztak. Volt egy másik „sport”, amit szintén legalizálni akartak. Ez volt a jóga. Utánunk volt a bemutatójuk, és náluk is az volt a tét: önállóak lesznek, vagy nem lesznek önállóak. A jógabemutató vezetője egy pap volt. Elkezdett mesélni, hogy az életünket tegyük boldoggá, és nem tudom micsoda, erre a kommunista vezetők elvörösödtek, majd egyenként felálltak és elmentek. A jóga nem lett önálló.[153]

[151] Uo. 74–75.

[152] Érdekesség, hogy maga a *dzsúdó* alapítója, Kanó Dzsigoró is aktívan tett azért, hogy az ezoterikus filozófiai fejtegetések helyett a harcművészeteket a modern testneveléselmélet felől közelítse meg (Kano: *Mind over Muscle,* 78–84).

[153] Gubacsi–Barta: *21 szamuráj,* 253.

A *karate* mellett a hazai, történelmileg japán eredetű, ám technikáiban és szellemiségében inkább európai stílusú *dzsúdzsucu* (elterjedt nevén *ju-jitsu*) szintén a hetvenes évek második felétől kezdett megjelenni: az első mesterek 1975-ben Olaszországból, és 1977-ben az Egyesült Királyságból látogattak Magyarországra.[154] Érdekes módon a harcművészet hazai alapítója, Kelemen István (1955–) viszont ugyancsak a spirituális oldalról, pontosabban a jóga által kapcsolódott be először a távol-keleti mozgásformákba:

> Akkoriban mindenhonnan csipegetett az ember. Gyerekkoromban adták ki például az első jógakönyveket Magyarországon. Hogy azok mennyire voltak eredetiek, azt nem tudom, mindenesetre 12-14 évesen nekiálltam jógázni.[155] […] Utána rátaláltam több önvédelmi könyvre is, és mint minden fiatalembernek, nekem is megmozdult a fantáziám, amikor egy-egy szamurájfilm ment a moziban.[156] Azt gondoltuk, hogy előbb-utóbb tényleg sikerül „vízen járni", ha sokat foglalkozik az ember ilyesmikkel.[157]

Szellemiségtől függetlenül is azonban kezdetben az állam nem nézte jó szemmel a távol-keleti harcművészetek gyakorlását, így természetesen az akkori fiatalság számára ez egyben a lázadás egyik kifejezésformája lett. Ez részben megmagyarázhatja (a kezdeti illegalitása ellenére is) a harcművészetek népszerűségének rohamos növekedését. Bár pontos statisztikai kutatások ezidáig még nem születtek a korszakban harcművészeteket gyakorlók számát illetően, az ekkoriban tevékenykedő mesterek beszámolóiból tudunk következtetni ezek népszerűségére. Ennek megfelelően ugyancsak Kelemen beszámolójában szó esik a következőkről is:

> A hetvenes évek végén vastag kockás füzet volt teleírva a várakozó listás jelentkezőkkel. Volt olyan nap, amikor öt tréninget tartottam teljes házzal. […] Az az igazság, hogy a '80-as években nagyon nagy volt az emberek szomjúsága minden újra.[158] Egy relatíve, de nem a végletekig bezárt országba bekerült valami egzotikus. Akkor már

[154] Uo. 101.

[155] Kelemen István 1955-ben született, így ez szintén a hatvanas évek végére, hetvenes évek elejére tehető.

[156] A korabeli japán filmekről jelen tanulmánykötetben kiváló összefoglalást ad Farkas György tanulmánya.

[157] Gubacsi–Barta: *21 szamuráj,* 101.

[158] Tehát Kelemen szavai alapján maga a népszerűsödés folyamata a hetvenes években indult el, és a nyolcvanas évekre tetőzött, amely időszakban már az akciófilmek is kifejtették hatásukat. Emellett itt ismételten megjelenik az egzotikumra való utalás. Továbbá Japánnal foglalkozó szakemberként nem hagyható figyelmen kívül a *bezárt ország* szófordulata által kínált párhuzam lehetősége.

ontotta a mozi és a tv az akciófilmeket, nyilvánvalóan ezek is elősegítették a népszerűség növekedését. Nem volt olyan dojo,[159] amely ne lett volna dugig.[160]

A gyakorlók lelkesedését viszont az irodalom csak később követte: mind az első *karate*, mind az első *dzsúdzsucu* könyvek csak később, szintén a nyolcvanas évektől kezdve jelentek meg, az első, a harcművészetek filozófiájával foglalkozó könyvekkel egyetemben.

Paradox módon, bár a harcművészetekre a maga korában nem gyakorolt különösebb hatást, a hazai japanológia számára viszont mindenképpen kiemelkedő jelentőséggel bír a *Japán hétköznapjai a szamurájok korában 1185–1603* című szakkönyv, amely a francia japanológus, Louis Frédéric (1923–1996) azonos című, 1968-as francia könyve alapján, Gyáros Erzsébet fordításában jelent meg 1974-ben a Gondolat Kiadónál.[161] A kiadvány hitelesen mutatta be a japán középkor társadalmát a Heian-korszak (Heian dzsidai, Heian jidai 平安時代 794–1185) vége és az Edo-korszak (Edo dzsidai, Edo jidai 江戸時代 1603–1867) eleje között, a mindennapi vidéki és városi élet, lakhatás, étkezés, vallások, mesterségek, művészetek és természetesen a szamuráj hadviselés és fegyverzet szempontjából. Bár a szamurájfilmek megragadták a hazai gyakorlók fantáziáját, a későbbi harcművészeti kiadványok (annak ellenére, hogy írnak szamurájokról és azok történelméről) egyszerűen nem vesznek tudomást Louis Frédéric másodlagos forrásnak számító munkájáról. Harcművészeti vonatkozásban is csak 2004-ben jelentette meg újra a Hunor Kiadó *Szamurájok* címmel,[162] igaz, jelentősen lerövidített formában.[163]

Az alfejezet zárásaként még érdekességként említeném, hogy francia közvetítőnyelvből többek között olyan jelentős elsődleges források szemelvényeit is először olvashatták magyar nyelven, mint például a *Heike monogatari* (平家物語) vagy a *Taiheiki* (太平記) című, ismert japán háborús krónikák.

[159] Helyesen: *dódzsó* (*dōjō* 道場), a hagyományos japán edzőterem megnevezése.

[160] Gubacsi–Barta: *21 szamuráj,* 102–103.

[161] Louis Frédéric: *Japán hétköznapjai a szamurájok korában 1185–1603,* ford. Gyáros Erzsébet, Budapest, Gondolat, 1973.

[162] Louis Frédéric: *Szamurájok. Japán hétköznapjai a szamurájok korában,* ford. Gyáros Erzsébet, Budapest, Hunor, 2004.

[163] A szamuráj puskákról szóló tanulmányában Gottner például rámutat, hogy a puskák bekerülését leíró *Teppóki* (*Teppōki* 鉄炮記, magyarul „Feljegyzés a puskákról") című krónikából szerepel egy fordítás az 1974-es kiadásban, amelyet azonban eltávolítottak a 2004-es kiadásból. Gottner Richárd Gábor: Vascső a láncok között. A szamuráj puska irodalma Japánban a *szakoku* idején, in Doma Petra – Farkas Mária Ildikó (szerk.): *Az Edo-kori Japán. Kortárs Japanológia V.,* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, 2024, 69–84, 70–71.

Kitekintés a nyolcvanas évekre: kinyitott ablakból szélesre tárt kapu

A kifejezetten harcművészetek történetével és filozófiájával, a japán kultúra bemutatásával foglalkozó könyvekre egészen a nyolcvanas évekig még várni kellett. Jelen tanulmányban terjedelmi okokból nincs mód a nyolcvanas évek harcművészeti életét és irodalmát feldolgozni, így inkább csak amolyan kitekintés jelleggel említenék néhány érdekesebb vagy jelentősebb munkát ebből az időszakból.

1983-ban jelent meg Tótisz András (1950–2013) és Gulyás Péter közös munkája *Karate: A legendák sportja* címmel, amely (mint a címe is mutatja) elsősorban a *karate* körül kialakult legendákat, anekdotákat, esszéket és interjúkat tartalmazza.[164] A *karate* harcművészetén túl pedig külön esszékben foglalkoznak Bruce Lee (1940–1973) legendás életével,[165] valamint „A Shaolin-kolostor titkaival" és általánosságban a kínai *kung-fu* történetével is.[166] Külön érdekesség „Az utolsó szamuráj (Takeda Sogaku élete)" című esszé Gulyás Pétertől, amely az *aikidó*t megalapító Uesiba Morihei tanárának, Takeda Szókaku (Takeda Sōkaku 武田惣角, 1859–1943) mesternek egy már-már szamurájfilmeket idéző, erősen romantizált (lényegében fiktív) életrajzát kívánja közreadni.[167]

A kiadvány a korábbiakkal szemben technikákat nem mutat be, hanem tisztán a történelemmel, elmélettel és szellemiséggel foglalkozik – köztük meditációval, taoista versekkel, vagy akár a *zen*-buddhizmusban megfogalmazott szellemi út (*dó* 道) fogalmának magyarázatával.[168] Fontos azonban megjegyezni, hogy ezek nem a japán és kínai nyelvű elsődleges források fordításán és feldolgozásán, elemzésén alapuló tanulmányok, hanem sokkal inkább a szerzők saját elméleti okfejtéseit tartalmazzák, ami erősen meghatározza a belőlük gyűjthető ismeretanyag jellegét.

A témával foglalkozók számára megkerülhetetlen Dr. Ujvári Miklós 1986-ban magánkiadásban megjelent *A délkelet-ázsiai harci művészetek* című könyve, amely korának talán legteljesebb munkája volt a keleti harcművészet történelméről és filozófiájáról.[169] Könyvében az ázsiai kontinens harci hagyományairól

[164] Tótisz András – Gulyás Péter: *Karate: A legendák sportja,* Budapest, Sportpropaganda Vállalat, 1983.

[165] Uo. 95–101.

[166] Uo. 9–35.

[167] Ennek érdekessége, hogy Frédéric szakkönyvének 2004-es újrakiadásában ezt az esszét változatlanul újraközölték a könyv bevezetéseként (Tótisz–Gulyás: *Karate,* 83–93; Frédéric: *Szamurájok,* 9–14).

[168] Tótisz–Gulyás: *Karate,* 103–123.

[169] Ujvári Mikós: *A délkelet-ázsiai harci művészetek,* Budapest, magánkiadás, 1986.

leginkább ismert kultúrái, így Kína, Okinava, Japán, Korea, Burma, Thaiföld, Indonézia és a Fülöp-szigetek harcművészeteit, azok kiemelkedő alakjait és elméleteit mutatja be, a szerzetesektől a hongkongi akciósztárokig, a szamurájoktól a nindzsákig. Természetesen a különböző (főleg angol nyelvű) harcművészeti kiadványokból, különösebb forráskritika nélkül lefordított és átemelt leírásokat összeválogató kiadvány a valóban tudományos alapokon nyugvó japanológiai, sinológiai stb. művek szakmai színvonalát meg sem közelíti, azt viszont nem lehet elvitatni tőle, hogy – ha szakmai lektoráltság nélkül is – de figyelemreméltó tudásanyagot gyűjtött össze, és a nyolcvanas éveknek a téma iránt érdeklődő laikus, ámde annál lelkesebb közönsége számára az akkori legbővebb információforrást jelentette. Az mindenképpen a kiadványt dicséri, hogy a maga korában talán először tartalmazott valódi japán harcművészet-elméleti szövegeket, köztük a klasszikus kardvívó-elmélet alapművének számító *Heihó kadenso* (*Heihō kadensho* 兵法家伝書) című munka szemelvényeit,[170] vagy Isszai Csozan (Issai Chozan 佚斎樗山, 1659–1741), a harcművészet lényegét macskákkal elbeszélő *Neko no mjódzsucu* (*Neko no myōjutsu* 猫の妙術) című tanmeséjét.[171] Ezeket magyar nyelven itt olvashatták elsőként.[172]

Bár Ujvári az irodalomjegyzék tanúsága, valamint saját bevallása szerint is William Scott Wilson (1944–) angol nyelvű fordítását használta fel a magyar változat alapjául, az mégis tagadhatatlan, hogy ezek a valódi, történelmi japán harcművészeti filozófiai szövegek első magyar változatai.[173] Ujvári ezen felül említést tesz a híres kardvívó, Mijamoto Muszasi (Miyamoto Musashi 宮本武蔵, 1584–1645) munkásságáról, valamint rövid szemelvényeket közöl Jamamoto Cunetomo (Yamamoto Tsunetomo 山本常朝, 1659–1719) mára már klasszikussá vált *Hagakure* 葉隠 című munkájából is.[174] Minden szakmai hiányossága ellenére Ujvári munkája korszakalkotó volt a japán harcművészetek megismertetésében, és biztonsággal állítható, hogy a nyolcvanas években (és talán még azóta

[170] A japán nyelvről végzett, teljes szakmai fordítását Szabó Balázs publikálta elsőként, más szövegek fordításával és részletes kísérőtanulmánnyal együtt, mely 2016-ban jelent meg *Test és tudat: A Japán harcművészeti filozófia hajnala* címmel, illetve 2024-ben egy javított, második kiadása is napvilágot látott: Szabó Balázs: *Test és tudat: A Japán harcművészeti filozófia hajnala,* Budapest, A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, 2024.

[171] A japán nyelvről végzett, teljes fordítását Jamadzsi Maszanori (Yamaji Masanori 山地征典, 1944–) publikálta 1994-ben *A macska fantasztikus tudománya* címmel, a *Keletkutatás* című orientalisztikai folyóiratban (Yamaji Masanori: Isszai Csodzan: A macska fantasztikus tudománya – avagy a szamurájok gondolatvilága, *Keletkutatás,* 1994 ősz, 71–83).

[172] Ujvári: *A délkelet-ázsiai,* 153–165.

[173] Uo. 152, 236.

[174] Uo. 137–143.

sem) született a távol-keleti harcművészeteket teljes egészében ilyen részletességgel feldolgozó könyv a hazai irodalomban.

Végezetül ugyanebből az évből, 1986-ból kuriózumként megemlítendő Sas István (1946–2018) és Tótisz András *Karateföldön* című könyve, melyben a szerzők a *karate* szakmai újságíróiként japán kiküldetésük körülményeit és eredményeit adják közre. A kiadvány egyszerre szórakoztató anekdotákat tartalmazó, a nyolcvanas évek Japánjáról érdekes korképet festő útikönyv, valamint a *karate* akkori legnagyobb vezető mestereivel készített interjúkötet.[175] Mindamellett, hogy talán ez volt az első magyar harcművészeti delegáció Japánban, a kiadvány érdekes képet nyújt a korabeli japán *karate* állapotáról, reflektálva a harcművészet körül kialakult hazai mentalitásra. A könyv egyik legérdekesebb leírása a szerzők döbbenete, mikor részt vesznek a japán „női válogatott" edzésén, amely tulajdonképpen háziasszonyok szórakoztató, hagyományos edzőruha helyett tornadresszben, jóformán aerobik-jelleggel végzett *karate*foglalkozása, amelyben mesterszintű formagyakorlatokat hajtanak végre zenére.[176] „Hát hova tűnik a karate szelleme? Ha én ilyen edzést tartanék Pesten, rajtam röhögne az összes edző és többet nem léphetnék dojóba."[177] – fakad ki egy ponton az egyik szerző.[178] Az ilyen és ehhez hasonló leírásoknak hála ez a munka, bár mély filozófiai értelmezésekbe nem bocsátkozik, tökéletesen bemutatja, mi volt a harcművészet szerepe a nyolcvanas évek Japánjában, és az miképpen került ellentmondásba a Magyarországon kialakult japán harcművészeti percepcióval, a japán kultúráról alkotott már-már sztereotip képpel.

Összességében elmondható tehát, hogy ha a hetvenes évek ablakot nyitottak a japán harcművészetek világába, ahogyan azok a kommunista vezetésben a „tiltott" kategóriából egyre inkább a „tűrt" irányába mozdultak, a nyolcvanas években széles kaput nyitottak a vasfüggönyön, így a japán harcművészetek történelme, szellemisége, filozófiája már látszólag szabadon, akadálytalanul áramolhatott a keleti blokk legvidámabb barakkjába.

Konklúzió

A kutatás során húsz japán harcművészetről szóló könyvet vizsgáltam meg behatóbban, 1945-től az 1970-es évek végéig tartó időszakból, valamint röviden előrevetítettem, milyen fundamentális változásokra került sor percepciókutatá-

[175] Sas István – Tótisz András: *Karateföldön,* Budapest, Sportpropaganda Vállalat, 1986.
[176] Sas–Tótisz: *Karateföldön,* 59–63.
[177] Helyesen: *dódzsó*.
[178] Uo. 62.

si szempontból is a nyolcvanas években. A tanulmány fókusza a tartalomközpontú forráselemzésre helyeződött, a fő kérdés pedig az volt, hogy tartalmilag és a téma megközelítésében megjelenik-e a japán kultúra, és amennyiben igen, akkor hogyan és milyen mértékben: megismerhették-e az érdeklődők ezen könyvekből a harcművészetek hátterét képező japán kultúrát és történelmet, illetve tényleg olyan nagy szerepe volt-e már ebben az időszakban is a harcművészeti filozófiának, mint ahogyan az a közhiedelemben él? Vannak-e erre utaló nyomok?

A kutatás eredményeként kiderült, hogy a vizsgált időszakból származó, japán harcművészettel foglalkozó könyvek egészen a hetvenes évek végéig csupán kismértékben foglalkoznak az érintett harcművészetek kulturális és történelmi hátterével. Ehhez az ötvenes és hatvanas években megjelent művek alapként felhasználtak egyéb korabeli elérhető szakirodalmat is. Bár ezt csekély számban tették, mégis jelentősnek tekinthetők olyan szempontból, hogy nem a korabeli politikai helyzetből logikusnak tűnő szovjet könyvekről van szó, hanem amerikai, német és japán kötetekről. Bár arra a kutatás során nem sikerült minden esetben választ találni, honnan és hogyan tudták a szerzők elérni ezeket a forrásokat, annak ténye viszont, hogy hozzáférhettek és felhasználták ezen műveket és kiadhatták saját köteteiket, mindenképpen jelentős. A tartalomra visszatérve, a vizsgált művek történelmi-kulturális háttérrel foglalkozó ismertetői könyvenként néhány oldalra korlátozódnak és bizonyos esetekben tartalmazhatnak pontatlanságokat. Ezenkívül némely műben Japán és a japán harcművészetek a misztikummal és egzotikummal párosultak, például amikor a *karate* eredettörténetét ismertették. Alapvetően azonban ezek a művek inkább a gyakorlati oldalról közelítettek a harcművészetekhez, és a testnevelés szempontjából lényeges információkkal foglalkoztak, sőt, amikor a *ki* vagy *csí* fogalma felmerült, még kifejezetten a korabeli tudományos vélekedés szerint próbálták azt racionálisan megmagyarázni. A pragmatikus megközelítés és a filozófia mellőzésének alátámasztására Galla Ferenctől hoztam egy interjúból származó idézetet is. Így tehát elmondható, hogy az interjúk és a vizsgált könyvek tanúsága szerint bár voltak a korabeli szerzők számára megkapó, egzotikusnak és misztikusnak ható elemei a japán kultúrának, azonban ebben az időszakban az ő műveikben még nem bírt kiemelkedő fontossággal a kulturális és filozófiai oldal, inkább a testnevelési ismeretek minél hűbb átadására törekedtek. Ez részben talán a korszellemmel is magyarázható, mely több fejezetben is szóba került, szintén interjúk részleteinek ismertetésével kiegészítve, illetve a jóga és *karate* példáján keresztül.

Így a másik vizsgálati kérdésre válaszul az is elmondható, hogy a harcművészetek iránt érdeklődők ebben az időszakban ezen könyvekből a történelmi, kulturális, esetleg filozófiai hátteret nem ismerhették meg részletesen. A harcművészeteknek az a fajta népszerűsége és az a távol-keleti filozófiák iránti vonzalom,

amelyet a hazai közhiedelem a japán harcművészetekhez köt, inkább a nyolcvanas évektől jelent meg.

Irodalomjegyzék

Bälz, Erwin: *Das Leben eines deutschen Arztes im erwachenden Japan,* Stuttgart, J. Engelhorns Nachf., 1931.

Borbély Attila: *Keleti küzdősportok Magyarországon a sportpolitika és a sportgazdaság változásai tükrében,* PhD disszertáció, Budapest, Semmelweis Egyetem Doktori Iskola, 2005.

Cselőtei Lajos: Kano igazgató a japán testnevelésről, in Halász József Attila: *A japán harcművészetek magyarországi kezdetei 1900–1950. Életrajzok, újságcikkek, szöveggyűjtemény,* Budapest, Egy Csepp Alapítvány, 2022.

Czikkely Zsuzsanna: *A magyar–japán kapcsolatok vizsgálata a ‚80-as években kulturális kontextusban,* PhD disszertáció, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2024. https://doi.org/10.15476/ELTE.2024.216

Doma Petra: Sadayakko és Hanako Budapesten, *Távol-keleti Tanulmányok,* XI. évf., 2019/1, 79–112. https://doi.org/10.38144/TKT.2019.1.5

Frédéric, Louis: *Japán hétköznapjai a szamurájok korában 1185–1603,* ford. Gyáros Erzsébet, Budapest, Gondolat, 1973.

Frédéric, Louis: *Szamurájok. Japán hétköznapjai a szamurájok korában,* ford. Gyáros Erzsébet, Budapest, Hunor, 2004.

Galla Ferenc – Horváth István: *Judo övvizsgák,* Budapest, Sport, 1973

Galla Ferenc – Kovács Ákos – Purman János: *Cselgáncs,* Budapest, Sport Lap- és Könyvkiadó, 1958.

Galla Ferenc: *Cselgáncs (judo) és önvédelem (aikido),* Budapest, Sport, 1969.

Galla Ferenc: *Cselgáncs,* Budapest, Sport, 1968.

Galla Ferenc: *Judo önvédelem,* Budapest, Sport, 1960.

Gottner Richárd Gábor: *A japán budó-terminológia nyelvészeti vizsgálata a magyar kiadványokban,* Alapszakos szakdolgozat, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2016.

Gottner Richárd Gábor: *A japán dzsúdzsucu szakirodalmának vizsgálata a Meidzsi és Taisó korszakban,* PhD disszeráció, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2025. https://doi.org/10.15476/ELTE.2025.280

Gottner Richárd Gábor: A japán *jūdō* terminológia magyar fordításának problémái: Támpontok egy szakzsargon megreformálásához, *Távol-Keleti Tanulmányok,* 11. évf., 2019/2, 111–151. https://doi.org/10.38144/TKT.2019.2.5

Gottner Richárd Gábor: A japán *jūdō*-terminológia magyarra fordításának változásai a kezdetektől. Avagy djudótól a cselgáncsig, in Doma Petra – Takó Ferenc (szerk.): *„Közel, s*

Távol" IX. Az Eötvös Collegium Orientalisztikai Műhely éves konferenciájának előadásaiból 2018, Budapest, Eötvös Collegium, 2019, 243–266.

Gottner Richárd Gábor: A japán *jūjutsu* terminológia Magyarországon: kísérlet egy új szakzsargon kialakítására, *Távol-Keleti Tanulmányok,* 12. évf., 2020/2, 167–214. https://doi.org/10.38144/TKT.2020.2.8

Gottner Richárd Gábor: Vascső a láncok között. A szamuráj puska irodalma Japánban a *szakoku* idején, in Doma Petra – Farkas Mária Ildikó (szerk.): *Az Edo-kori Japán. Kortárs Japanológia V.,* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, 2024, 69–84.

Gubacsi Attila – Barta Balázs: *21 szamuráj. Beszélgetések Magyarország vezető harcművészeivel,* Budapest, Axel Média, 2009.

Halász József Attila: *A japán harcművészetek magyarországi kezdetei 1900–1950. Életrajzok, újságcikkek, szöveggyűjtemény,* Budapest, Egy Csepp Alapítvány, 2022.

Hearn, Lafcadio: *Out of the East: Reveries and Studies in New Japan,* London, Kegan Paul–Trench–Trübner & Company Limited, 1895.

Kano, Jigoro: *Kodokan Judo,* New York, Kodansha USA, 2013.

Kano, Jigoro: *Mind over Muscle: Writings From the Founder of Judo,* New York, Kodansha USA, 2013.

Kósa Tibor – Gáspár László: *Aikidó. Út a test és lélek harmóniájához,* Budapest, Sport, 1990.

Kuwashima, Shozo T. – Welch, Ashbel R.: *Judo. Forty-one Lessons in the Modern Science of Jiu-Jitsu [Enlarged Edition],* New York, Prentice Hall, 1943.

Levský, Vojtech L.: *Az önvédelem 500 fogása,* Pozsony, Vydavateľstvo Sport, 1968.

Mácsár Gábor: A magyar karate meghonosodása, *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Sport,* 50. évf., 2021, 69–90. https://doi.org/10.33040/ActaUnivEszterhazySport.2022.50.69

Magyar Cselgáncs Szövetség: *Cselgáncs (Verseny- és játékszabályok),* Budapest, Sport, 1958.

Nagamiya Shoji: Kulturális híd Magyarország és Japán között, *Kalokagathia,* 50–51. évf., 2012–2013/1, 126–145.

Neidenbach Emil: *Testgyakorlás és tudomány,* Budapest, magánkiadás, 1931.

Népi Kollégiumok Országos Szövetsége: *Cselgáncs,* Budapest, NÉKOSZ Sportszakosztálya, 1948.

Országos Testnevelési Tanács: *Testnevelési utasítás; II. rész, Testnevelés és Sportágak; 6–C. füzet; Támadó és védősportok: Cselgáncs (jiu-jitsu),* Budapest, Stádium Sajtóvállalat és Részvénytársaság, 1926.

Papp Bendegúz: A jūdō és a jiu-jitsu csatája – városi legenda vagy sporttörténeti tény?, *Testnevelés, Sport, Tudomány,* 3. évf., 2018/3–4, 30–35. https://doi.org/10.21846/TST.2018.3-4.3

Pranin, Stanley: *Aikido Pioneers: Pre-War Era,* Tokyo, Aiki News, 2010.

Sas István – Tótisz András: *Karateföldön,* Budapest, Sportpropaganda Vállalat, 1986.

Sasaki Kichisaburo: *Djudo: a japán dzsiu-dzsicu tökéletesített módszere,* Budapest, Hornyánszky, 1907.

Soós Sándor: Anyag vagy energia? – A kínai kultúra „csi" fogalma, in *Nagyerdei Almanach: Bölcseleti évkönyv,* 2011/1, 1–13.

Szabó Balázs: *Test és tudat: A Japán harcművészeti filozófia hajnala,* Budapest, A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, 2024. https://doi.org/10.56317/SzBtestu.2024

Tohei, Koichi: *What is Aikido?,* Tokyo, Rikugei Publishing House, 1962.

Tomiki, Kenji: *Judo and Aikido,* Tokyo, Japan Travel Bureau, 1967.

Tótisz András – Gulyás Péter: *Karate: A legendák sportja,* Budapest, Sportpropaganda Vállalat, 1983.

Ujvári Mikós: *A délkelet-ázsiai harci művészetek,* Budapest, magánkiadás, 1986.

Vatatani Kijosi – Jamada Tadasi: *Bugei rjúha daidzsiten: Zóbo daikaitei,* Tokió, Tókjó kopí suppansa, 1978. 綿谷雪 – 山田忠史: 武芸流派大辞典・増補大改訂, 東京, 東京コピー出版社, 1978.

Vincent T. [Vincze Tibor]: A dzsiu-dzsicu, in Pálfy György (szerk.): *Sport és játék,* Budapest, Enciklopédia Rt, 1932, 171–179.

Vincze Tibor: *A cselgáncs versenyszabályai (Verseny- és játékszabályok),* Budapest, Sport, 1953.

Vincze Tibor: *Cselgáncs (judo),* [második, javított kiadás], Budapest, Sport Lap- és Könyvkiadó, 1957.

Vincze Tibor: *Cselgáncs (judo),* Budapest, Sport Lap- és Könyvkiadó, 1954.

Vincze Tibor: *Cselgáncs szabálykönyv (Verseny- és játékszabályok),* Budapest, Sport, 1952.

Vincze Tibor: *Fegyvernélküli önvédelem,* Budapest, Honvéd Kiadó Intézet, 1951.

Yamaji Masanori: Isszai Csodzan: A macska fantasztikus tudománya – avagy a szamurájok gondolatvilága, *Keletkutatás,* 1994. ősz, 71–83.